ACADEMIA ROMÂNĂ

FRANCISC RÁKÓCZY AL II-LEA

INVIETORUL CONŞTIINŢEI NAŢIONALE UNGUREŞTI, ŞI ROMÂNII

DE

N. IORGA
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

EXTRAS DIN:
ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE
Seria II. — Tom. XXXIII.
MEMORIILE SECŢIUNII ISTORICE

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

BUCUREŞTI
Institutul de Arte Grafice «CAROL GÖBL» S-sor Ioan St. Rasidescu
16, STRADA DOAMNEI, 16
1910.

27.356

Preţul 40 bani.

Analele Societăţii Academice Române. — Seria I:

Tom. I—XI. — Sesiunile anilor 1867—1878.

Analele Academiei Române. — Seria II: L. B

Tom. I—X. — Desbaterile şi memoriile Academiei în 1879—1888.
Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1878—1888 . . . . . 2.—
Tom. XI. — Desbaterile Academiei în 1888—9 . . . . . 3.—
» *XI.* — *Memoriile Secţiunii Istorice.* . . . . . 2.—
» *XII.* — Desbaterile Academiei în 1889—90. . . . . 3.—
» *XII.* — *Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . . 12.—
» *XIII.* — Desbaterile Academiei în 1890—91 . . . . . 4.50
» *XIV.* — Desbaterile Academiei în 1891—2 2,50
» *XV.* — Desbaterile Academiei în 1892—3 . . . . . 4.—
» *XV.* — *Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . . 8.—
» *XVI.* — Desbaterile Academiei în 1893—4 4,50
» *XVI.* — *Memoriile Secţiunii Istorice.* 3,50
» *XVII.* — Desbaterile Academiei în 1894—5 . . . . . 7.—
» *XVII.*—*Memoriile Secţiunii Istorice.* . . . . . 2.—
» *XVIII.* — Desbaterile Academiei în 1895—6 . . . . . 5.—
» *XVIII.* —*Memoriile Secţiunii Istorice* 1,50
» *XIX.* — Desbaterile Academiei în 1896—7 4,50
» *XX* — *Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . . 3.—
» *XXI.* — Desbaterile Academiei în 1897—8 4,50
» *XX.* — *Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . . 5.—
Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1888—1898 . . . . . 2.—
Tom. XX.— Desbaterile Academiei în 1898—9 . . . . . 5.—
» *XXII.*—*Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . . 6.—
» *XXII.*—Desbaterile Academiei în 1899—1900 . . . . . 6.—
» *XXII.*—*Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . . 3.—
» *XXIII.*—Desbaterile Academiei în 1900—1901. . . . . 5.—
» *XXIII.*—*Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . . 4.—
» *XXIV.*—Desbaterile Academiei în 1901—2. . . . . 6.—
» *XXIV.*—*Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . . 3.—
Două acte oficiale necunoscute de pe timpul Impăratului Bizantin Isaac II Angel, privitoare la Românii din Peninsula Balcanică spre finele secolului XII, de *C. Erbiceanu.* . . . . . —,40
Teoria probei (în ştiinţa modernă), de *Petre Popescu* . . . . . —,50
Priviri istorice şi literare asupra epocei fanariotice, de *C. Erbiceanu* . . . . . —,40
Din luptele pentru neam: Răsturnarea lui Vasile Lupu. Studiu istoric, de *I. Tanoviceanu* . . . . . —,30
«China supusă», manuscript grecesc cu acest titlu. Descriere şi extracte, de *C. Erbiceanu* . . . . . —,20
Luteranismul, calvinismul şi întroducerea limbii române în bisericile din Ardeal, de *Dr. At. M. Marienescu* . . . . . —,30
Originea Voevodatului la Români, de *Ioan Bogdan.* . . . . . —,20
România sub raportul moral, de *I. Tanoviceanu* . . . . . —,80
» *XXV.*—Desbaterile Academiei în 1902—3. 5,50
» *XXVI.*—Desbaterile Academiei în 1903—4. . . . . 5.—
» *XXVI.*—*Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . . 5.—
Regele Carol I şi Instrucţiunea publică. Cuvântare de Zece Maiu 1903, de *D. A. Sturdza.* . . . . . —,20
Despre Cnejii Români, de *I. Bogdan.* . . . . . —,40
Din vieaţa romană: Podoabele, toaleta şi petrecerile unei elegante, de *Ion Kalinderu.* . . . . . —,50
Un hrisov al lui Mircea cel Bătrân din 10 Iunie 1415, de *Ioan Bogdan.* —,20
Ilirii, Macedo-Românii şi Albanezii. Disertaţiune istorică, de *Dr. Atanasie M. Marienescu* . . . . . —,60
Episcopia Strehaiei în anii 1673—1688. Notă istorică, de *I. Bianu.* —,20
Nicopole 1396—1877—1902. — Cuvântare rostită de CAROL I, Regele României.
Din vieaţa romană: Societatea înaltă pe vremea lui Pliniu cel tânăr, de *Ion Kalinderu.* . . . . . 1.—
Biserica şi podul din Borzeşti, precum şi o ochire relativă la bisericile zidite de Ştefan cel Mare, de *Dr. C. I. Istrati.* . . . . 2.—
» *XXVII.*—Desbaterile Academiei în 1904—5. . . . . 8.—
» *XXVII.*—*Memoriile Secţiunii Istorice.* . . . . . 4.—
Ştefan cel Mare, Mihaiu Viteazul şi Mitropolia Ardealului, de *N. Iorga.* —,40
Românii din Bosnia şi Herţegovina în trecut şi în prezent, de *Isidor Ieşan* . . . . . —,30
Câtevă manuscripte şi documente din ţară şi din străinătate relative la istoria Românilor, de *N. Iorga* . . . . . —,20
Vieaţa lui Alexandru Vodă Callimachi, Domn al Moldovei, cu prilejul descoperirii testamentului său, de *N. Iorga* . . . . . —,20

FRANCISC RÁKÓCZY AL II-LEA,

INVIETORUL CONȘTIINȚEI NAȚIONALE UNGUREȘTI, ȘI ROMÂNII

DE

N. IORGA
Membru al Academiei Române.

Ședința dela 4 Iunie 1910.

După ce pacea dela Carlowitz păreà că erà să asigure o bucată de vreme liniștea în Ungaria, ajunsă întreagă în mâna Impăratului, răscoala lui Francisc Rákóczy, izbucnită la Muncaciu în Iunie 1703 — doi ani după brutala lui arestare —, puse iarăș în discuție stăpânirea Casei de Austria asupra provinciilor sale unguresti.

Rákóczy, născut în 1676, erà fiul lui Francisc I-iu, un fiu al lui Gheorghe al II-lea, principele Ardealului. Mamă-sa erà Elena Zriny, dintr'o familie vestită în luptele împotriva Turcilor. Petru, fratele Elenei, fu decapitat pentrucă pregătise o mare răscoală a Ungurimii împotriva stăpânirii Habsburgilor; un Nádasdy, un Frangepani pieriră odată cu dânsul. După moartea prințului Rákóczy, văduva sa luă pe Emeric Tököly care jucă rolul de prinț ardelean și de Craiu unguresc înainte și după încunjurarea, de Turci, a Vienei la 1683.

Catolic, botezat Francisc, dar și Leopold — cum i se și ziceà în copilărie —, după numele Impăratului, crescut la Viena și la Neustadt în Boemia, în credința față de Austriaci, pupil al lui Leopold I-iu, școlar al Iezuiților și menit a face parte din Ordin, supraveghiat de Kollonics, cardinalul convertitor, cumnat al contelui de Aspremont-Reckheim, din aristocrația vieneză, guvernatorul Ungariei-de-sus, și, în sfârșit, soț al unei princese germane, Carlota de

Hesa-Rheinfels, ultimul Rákóczy nu păreà chemat să ajungă vreodată cap de revoltă. Imprejurările însă fură mai tari decât dânsul. (1)

Cariera lui de revoluționar, reprezentant al aspirațiilor la viață liberă ale poporului său, e în strânse legături cu viața noastră națională și cu viața noastră de Stat. Pentru întâia oară se încearcă o lămurire a lor, pe baza unui material mai bogat, în paginele ce urmează.

Ele încep o serie de studii privitoare la istoria Românilor, pe cari mi le suggerează și mă ajută a le redactà cercetările pe cari le fac pentru volumul IV din «Geschichte des osmanischen Reiches», care a înaintat acum până la cele dintâi decenii ale veacului al XVIII-lea.

I.

Răscoala rákóczyană ajunse mai interesantă pentru țerile noastre, și mai ales pentru principatul muntean, atunci când ea atinse partea de Miazăzi a Ardealului. In mijlocul iernii anului 1704, în Ianuarie, se ridică Secuii, câștigați de un agent din Ungaria, pentru Craiu, tot cu gândul, pe care-l avuseră și pe vremea lui Sigismund și Andreiu Báthory, de a-și căpătà înapoi libertatea. Cu un Kálnoky

(1) Cf. Nilles, *Symbolae*, pp. 1053—4; [Rákóczy], *Histoire des révolutions de Hongrie*, Haga, 1739, 6 vol. (ediția întâi are două volume) (cf. *Histoire du prince Ragotzi ou guerre des mécontents sous son commandement*, Paris, 1707); *Merckwürdige Geschichte des Fürsten Franz Rákóczy*, Berlin-Potsdam, 1795; Fiedler, *Aktenstücke zur Geschichte Franz Rákóczys und seiner Verbindungen mit dem Auslande. Aus den Papieren Ladislaus Kökennesdi's von Betes, seines Agenten in Baiern, Frankreich, Preussen und Russland*, 1705—1715, în «Fontes Rerum Austriacarum», 2 vol., Viena, 1855, 1858; lucrările lui Coloman Thaly, mai ales *Archivium rakocianum*; acelaș, *De Saussure törökországi levelei*, Pesta, 1909 și articolul lui J. Kont în *Revue de Hongrie*, 1909, n-rele 1—2 (trădarea lui Bohn). De văzut și amintirile lui Francisc Dadich, secretar dalmatin, în Gatterer, *Allgemeine historische Bibliothek*, Halle, Gebauer, X—XV, 1769 și urm.; Coloman Thaly, *Történelmi Naplók* (1663—1719), Budapesta, 1875 («Mon. Hung. Hist., Diplomata», XXVII); Acelaș, *Az elsö hazai hirlap*, 1705—10, Budapesta, 1879; Acelaș, *A székesi Gróf Berecsényi család*, Pesta, 1885, 1892, 2 vol.; Szopori Nagy Imre, *Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI—XVIII századokból*, Pesta, 1881; Thaly, *Grof Eszterházy Antal tábori könyve*, Pesta, 1901. Cartea lui Horn, *Franz Rákóczy II*, ed. a 2-a, Leipzig, 1861, e învechită. Mai vezi Albert Vandal, *Une ambassade française en Orient sous Louis XV. La Mission du marquis de Villeneuve*, Paris, 1887; *Le Pacha Bonneval*, Paris, 1885. Pentru mama și sora lui Rákóczy, Coloman Thaly, *Késmárky Thököly Imre naplói, leveleskönyvei és egyéb emlékezete, irásai*, Budapesta, 1868, 1873; pentru el însuș, I, p. 355 și urm.; II, p. 516 și urm.

şi Szék István în frunte, ei năvălesc, ca viteji răsboinici şi ca îndrăzneţi hoţi de cai şi desbrăcători ai drumeţilor, pe la Apaţa în Ţara Bârsei, înaintând, împreună cu alţi Curuţi, până la Prejmer, unde se jăfuesc averile ascunse de nobili, şi la Codlea, unde negustorii «greci» plătesc şi ei cu punga. Apoi trec şi peste Olt, resping cetele trimese împotriva lor, taie drumurile de negoţ şi nu se risipesc până nu mântue prada. Un «căpitan» sau hotnog vine după alt căpitan, despre care spune că a fost numai «straja» furtişagurilor.

Astfel peste câtevà zile alte căpetenii, dintre cari câte unul aduceà şi mai multe mii de oameni, vin, în ciuda cavaleriei imperiale, să cerceteze dacă n'a mai rămas cevà şi pentru dânşii. Ei prind pe contele Mikes, ca să câştige la răscumpărarea lui. In Aprilie jăfuitorii sunt împrăştiaţi de catane, cari ard satele din Haromsec. Dar Braşovul rămâne toată vara ca încunjurat de Secuii şi Curuţii cari roesc în jurul lui. Sârbi fără căpătâiu, dragoni fugari, ţărani nemulţămiţi cu iobăgia le sunt în ajutor. Nemeşii stau închişi în cetatea cea mare a Saşilor.

Talpaşi setoşi pândesc sosirea buţilor de vin din ţară şi beau cât li-i voia după ce biruesc în lupta cu escorta germană. Se aude de oameni decapitaţi, traşi în ţeapă, ceeace aduce în Braşov represalii. (1)

Şi această stare de lucruri urmează în 1705, anul în care, toamna, Rákóczy fu bătut în Ardeal şi silit a se adăposti în Gherla, pe când generalul Herbeville ocupà Clujul. In Maiu se cere locuitorilor din Râşnov, din Cristian şi Ghimbav «să-şi lase locuinţele şi să treacă 'n Secuime», ori chiar «să meargă în ţara de jos *(ins Niederland)*, cu tot ce au, ca să nu le iea averea Lobonţii din Braşov», — cari, deşi oameni împărăteşti, nu erau mai cum se cade; ei fug, dar pentru a se adăposti la prieteni şi rude în vecinătate, sau a-şi căutà mântuirea în largul cuprins al vechii cetăţi de pe movila de lângă Râşnov, unde, la jumătatea lui Iulie, păziau oamenii Craiului celui nou, ca şi la Codlea. Numai la sfârşitul anului se puteau aduce în oraş, pe treizeci de care, armele Secuilor din Ciuc, cari se predaseră. Peste câtevà zile sosià în Braşov locotenentul-feldmareşal Cusani şi poruncià să se iea puştile ca şi orice alte unelte de răsboiu din mânile ţăranilor. Se îngădue numai un băţ de cutare mărime : «ein Stäblein, 4 Spannen lang».

In August 1706 pornesc iarăş, lângă Braşov chiar, apoi la Bran, jafurile. Din nou plătesc oamenii din Râşnov, Cristian şi Ghimbav, pe

(1) V. Ziarul lui Ioan Tsétsi în Thaly, *Történelmi Naplók*, p. 263 şi urm.

cari Curuții îi îndrăgiseră, se vede, în deosebi. Se cere Brașovenilor, pentru ei și toată stăpânirea lor, un preț de răscumpărare care întrece 20.000 de florini. Și Codlenii trebue să-și dea partea pentru a scăpà de acești oaspeți grozavi. Caii, vitele, butoaiele de vin de dincoace de munți hrănesc și adapă această mulțime sălbatecă; judele din Prejmer e supus caznelor pentru a da bani; alți fruntași ai satelor sunt târîți în robie; rebelii numesc birài în numele Craiului lor.

Fără voia Brașovenilor și Sibiienilor, «cari țin cu Impăratul», se adună, în 1707, la Oșorheiu dieta Curuților, «der kurutzische Landtag» care face din Rákóczy un Domn al Ardealului; se hotărăsc mari contribuții pentru întreținerea bandelor, cari se chiamă că au ajuns acum oastea țerii (Martie—28 Maiu). Principele însuș se află în Ardeal, despre care zice că «nu-i lipsește nimic decât un Domn bun, părinte al Poporului» (1), și în curând această «oaste» îl duceà la Alba-Iulia, cetatea de Scaun a vechilor Crai, pe când în jurul Brașovului se iviau și pieriau iarăș tâlharii de vite și de oi, chinuitorii și prinzătorii de oameni. La Hărman contele Mikes însuș se așează, toamna, în casa părăsită a popei săsesc. (2)

II.

In aceste mișcări ale lui Rákóczy, care apăruse însuș, la 1703, în mijlocul Românilor din Maramureș (3) și ai cărui ostași jăfuiau fără osebire, în Țara Bârsei, și pe Sași și pe ai noștri, dar dădeau prilej și Românilor supuși ai «cinstitului Sfat» și ai «Măriilor Lor» din orașe să-și răstoarcă puțin din cele suferințe vechi, — neamul nostru trebuià să fie amestecat, cu vitejia și primejdia, cu câștigul și cu nădejdile. La Gherla, în 1705, Craiul găsì «simpli țărani români pe cari un tânăr nemeș, de neam mare, dar destul de prost, îi strânsese», ca guvernator. (4) «Muntenii destul de curagioși și cu dragoste de cetatea lor» cari apărară Chioara, erau tot Români. (5)

(1) Memorii, ed. I-a, II, p. 117.

(2) *Jahr-Geschichte von J. Teutsch*, în «Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó», IV, p. 118 și urm.; *Zeidner Denkwürdigkeiten von J. Dück*, *ibid.*, p. 302 și urm. Cf. Herrmann, *Das alte und neue Kronstadt*, ed. Meltzl, I, p. 64 și urm.; Memoriile lui Rákóczy, II, p. 69 și urm., 112 și urm.

(3) Katona, în Șincai, III, p. 328 și urm.

(4) Memoriile lui Rákóczy, II, p. 92.

(5) *Ibid.*, p. 93.

Reprezentantul la Constantinopol, în 1711, al lui Rákóczy era boierul făgărăşan Ioan Talabă. (1) El voi să treacă la Suedezi şi fu iertat apoi de Austrieci. (2) Solul Ţarului în 1707 la Rákóczy, Corbea, care-i propuse Polonia, nu era un Grec *(un Grec habitué dans ce pays, appelé Corbé)*, ci Teodor Corbea, ruda Ceauşului David şi Braşovean de viţă. (3) Şi nemeşul Naghiseghi Gabor, un cunoscut duşman al Unirii, se află în tabăra Rákóczyanilor, şi generalul Rabutin îl pedepsi pentru aceasta cu o închisoare care i se mântui odată cu viaţa. (4) «Libertaşii», banii de aramă ai Curuţilor, aduseră aminte Românilor multă vreme aventura lui Rákóczy. (5) Se ştie că noul rege maghiar dădu Maramureşenilor un nou Vlădică, pe acel Ion Ţircă, episcop curat românesc, care-i rămase credincios până la sfârşit. La 1706, în Iulie, el era pribeag în Moldova şi scrià de acolo Craiului său arătând că e «gata să slujească Măriei Sale în tot ceasul» şi rugând pe Dumnezeu «să întărească arma Măriei Sale, să biruească duşmanii Măriei Sale, cum au biruit David Craiu pizmaşii săi». Când, la 1707, Rákóczy intră în Ardeal, Ţircă veni cu dânsul şi se aşeză odată cu Craiul în Scaunul Bălgradului, izgonind pentru câtvà timp pe Atanasie, episcopul cel de curând unit, al Imperialilor. El se îndatorise a da stăpânului în fiecare an şase cai pentru rădvan. (6)

Astfel încă odată sânge românesc se vărsă şi vitejie românească se cheltui în Ungaria pentru cauza naţională a unui neam străin. (7)

III.

In ce priveşte Ţara-Românească, încă din 1703 Brâncoveanu trebui să iea o atitudine faţă de marile schimbări pe cari le adusese în Ardeal întinderea revoltei. La început el păstrează legăturile cu Imperialii şi primeşte de două ori în primăvară pe căpitanul îm-

(1) Hurmuzaki, *Supl.* I[1], pp. 391—2.

(2) Acelaş, *Fragmente*, IV, p. 72.

(3) Memorii, II, p. 122.

(4) *Amintirile* lui Nicolae Bethlen, în Şincai, III, p. 330 şi urm.

(5) *Quellen der Stadt Brassó*, IV, p. 310.

(6) Cf. *Studii şi doc.*, IV, p. 72, nº LXVII; XII, p. LII; Nilles, *Symbolae*, pp. 372—5; Hurmuzaki, *Fragmente*, I, p. 87; *Sate şi preoţi din Ardeal*, p. 183 şi urm.; *Istoria Bisericii române*, II, tabla.

(7) Talman scrie la 3 August 1704: «und ist vermuethlich, das mehr Wallachen und Moldauer bey denen Rebellen alss Türcken sich befinden» (Hurmuzaki, *Doc.*, VI, p. 23).

părătesc Dufresnel. (1) Granița lui n'o închide nici magnaților unguri cari își strămută averile lor la noi pentru mai multă siguranță. (2) El aveà pe atunci prea mult de lucru cu mișcările Tătarilor rebeli în Bugeac, și în curând cu primejdioasa-i călătorie la Poartă, din care nu știà dacă se va mai întoarce, ca să se poată amestecà în astfel de lucruri pline de risc.

După întoarcerea lui cu asigurarea că va domnì pe vieață, Domnul muntean se găsește îndată în fața răscoalei Secuilor și a hotărîrii lui Rákóczy de a fi principe al Ardealului. (3) In Octomvrie acesta-și luă titlul de: «Nos Franciscus Secundus Rakoczi, Dei gratia Imperii et Transilvaniae princeps electus, necnon monkacsiensis, makoviensis et Hungariae confoederatorum pro libertate pugnantium dux».(4) Brâncoveanu păstrează însă vechea-i îndreptare politică, și în Iunie 1704 catane din Brașov aduceau la noi pe soția, fugară, a unuia din generalii împărătești aflători în Ardeal. (5) Regele Iosif îi mulțămià mai târziu pentru asemenea adăpostire de «credincioși ardeleni» cari nu mai puteau rămâneà, fiind lipsiți și de mijloace de traiu, în țara lor. (6) Cam în acelaș timp Constantin Vodă primise știri dela Brașoveni «pentru acei vecini ai lor, de jafurile ce fac și pe câți au prădat, de le-au luat bucatele» și făgăduià lămurit că «noi aceasta nu vom îngăduì, *mai vârtos căci au călcat hotarul țerii noastre*». A și cerut,«la cine este mai mare peste aceia», despăgubire față de «săracii» lui, prădați ca niște simpli Sași de-ai Impăratului. Altfel, vor fi represalii : «că apoi noi vom găsì de vom luà mai mult ; ce să nu-i pară rău». Munții vor fi păziți cu ostașii, cu «slujitorii» săi, «ca să nu-i mai lase pe unii ca aceia să se tinză și să mai facă ce au făcut». Brașovenilor, vechi prieteni și credincioși ai Chesarului, e gata a le fi de tot ajutorul. (7) De alminterea el dăduse de știre îndată la Poartă, înainte de această călcare de hotar, cerând, crede rezidentul german, un ajutor de trupe turcești pentru a păzì hotarul amenințat. (8) De sigur însă că el n'ar fi fost bucuros de

(1) *Socotelile Brașovului*, în aceste «Anale», XXI, p. 144.

(2) Hurmuzaki, VI, p. 20.

(3) V. mai sus, p. 2 și urm.

(4) Hurmuzaki, IX[1], p. 421, n° DLXXIV.

(5) *Socotelile Brașovului, l. c.*

(6) Hurmuzaki, VI, p. 28, n° XVII.

(7) Iorga, *Brașovul și Românii*, scrisoare din 9 Iunie 1704; p. 170, n° 24. Scrisoarea lui David Corbea către acelaș jude brașovean *(ibid.,* pp. 403 — 5) oglindește, la 16 Septemvrie următor, o stare de lucruri normală.—In citații dăm formele de limbă actuale.

(8) Hurmuzaki, VI, p. 21.

oaspeți așà de costisitori și de pretențioși; slujitorii lui îi ajungeau, dar voià să aibă dela Turci autorizație pentru a-i întrebuința. El ținù pentru apărarea țerii nu mai puțin de 12 companii de ostași. (1)

In legătură cu aceste tulburări îl vedem pe Vodă, la sfârșitul aceluiaș an și la începutul celui viitor, intervenind împotriva «Curuților» prădalnici. Ei opriseră, cum s'a spus, vinuri ce fuseseră cumpărate la noi, în Câmpulung, și Brâncoveanu judecă astfel călcarea de pace: «Căci, deși au cu dumneavoastră vrajbă și nedragoste, iar cu oamenii țerii noastre n'au nici o treabă, să-i prade»: Petru Kálnoky a fost poftit deci, «prin rânduri de oameni», să facă despăgubirea cuvenită, «să puie lucrul la o cale, să nu rămâe oamenii noștri prădați». (2) Iar, când, în Fevruarie 1705, trebuià să vie postavul pentru îmbrăcarea slujitorilor, Brâncoveanu cere dela «comandatul» Brașovului și dela vechiul și bunul prieten judele Andreiaș Reiter să-l aducă până la hotar, la Predeal, cu «câțiva Nemți», din pricina «locurilor ce sunt cu grijă (3)», — căci și Curuții aveau nevoie de îmbrăcăminte caldă la vreme de iarnă. Și în acelaș timp ambasadorul german la Poartă cereà izgonirea lui Brâncoveanu ca dușman al intereselor germane! (4)

Căci, pe de altă parte, Brâncoveanu se ferià și de o prietenie prea strânsă cu Imperialii. Invinuirea lui Fériol, ambasadorul francez pe lângă Poartă, că el ar fi făcut pentru Rabutin mai mult decât Pașa dela Timișoara pentru Rákóczy, cu toată porunca Sultanului de a-l ajutà la asediul Seghedinului, și anume dând generalului ardelean 24 de care de praf, e ridiculă. (5) Aceștia se plângeau acum, cu chiar Rabutin în frunte, că, în ciuda asigurărilor date de Constantin Stolnicul Cantacuzino, Vodă nu îngrijește de corespondența lor între Viena și Constantinopol și că, în genere, e «rece» cu dânșii. (6) Ei mai adăugeau că Vodă ar fi lăsat din slujba sa 400 de Tökölyani, cari ar venì acum să se adaugă Curuților, ba chiar Rabutin se te-

(1) *Ibid.*, p. 22. Că Poarta l-ar fi mustrat pentru aceasta, cum scrie rezidentul, nu e de crezut.

(2) *Brașovul și Românii*, pp. 32—3, nº 3.

(3) *Ibid.*, pp. 66—7, nº 12.

(4) Hurmuzaki, VI, pp. 26—7.

(5) *Ibid., Supl.* I¹, p. 358, nº DXXXIII.

(6) Giurescu și Dobrescu, *Documente și regeste privitoare la Constantin Brâncoveanu*, București, 1907, pp. 140—1, nº 235. De fapt, în Aprilie 1705 Tătari luptă în Ungaria cu generalul Heister (Hurmuzaki, IX¹, p. 415, nº DLXIV).

meà de năvălirea împotrivă-i a Tătarilor sosiți prin țerile noastre. (1) Și banii trimeși lui prin Muntenia dela Veneția zăboviau. (2) Când Rákóczyenii luară, în cursul verii, pasul Turnului-Roșu, legăturile Nemților cu Brâncoveanu ajunseră încaltea imposibile. (3)

Acuma Rákóczy își câștigase sprijinul Francezilor. După călătoria la dânsul a secretarului Michel, care trecuse pe la noi în 1704 ca negustor (4),—agentul lui Ludovic al XIV-lea, Désalleurs, eră, la 1704 încă, în drum spre Ungaria (5),—Fériol, nebunatecul reprezentant al Regelui pe lângă Poartă, trimeteà acolo, cu bani meniți rebelilor, pe agentul Brue și pe contele Léon, cu pază de Ieniceri; «alți ofițeri», cu firman, luau drumul pe la noi în Maiu 1705. (6)

In Moldova eră Domn Antioh Cantemir, pe care Fériol îl privià ca pe un sigur prieten, între altele și pentrucă fratele său Dimitrie se adăpostise de dușmani, timp de șase luni, la ambasada regală. (7) Brâncoveanu îi păreà supus bănuelilor, și Fériol nu căpătase dela Poartă asigurarea, dorită de Rege, că nu se va mai îngăduì Munteanului să trimeată provizii Nemților din Ardeal. (8) Indată după aceasta trec prin Țara-Românească, aducând iarăș porunci dela Poartă, tovarășii lui Tököly, (9) care-și isprăvì zilele în frumoasa-i reședință de lângă Nicomedia la 13 Septemvrie 1705 (10), așà cum trecuse încă din 1704 Petrossi. (11) Domnul însuș, ca și Constantin Stolnicul Cantacuzino și celălalt unchiu al Brâncoveanului, Spătarul Mihaiu, erau rugați să se îngrijească bine de acești călători de taină, cari nu trebue confundați cu nemeșii fugari după neizbânda lui Rákóczy în Ardeal la 1705. (12) Aceste dintâi scrisori ale lui Fériol către Curtea din București nu ni s'au păstrat însă.

(1) Giurescu și Dobrescu, *l. c.*, pp. 141—2, 30 Decemvrie 1704.

(2) *Ibid.* și p. 142, n° 239 și urm.

(3) *Ibid.*, p. 143, n° 242; Thaly, *Tört. Naplók*, p. 317 (altă luare a Turnului-Roșu, în 1707).

(4) Hurmuzaki, VI, p. 23.

(5) V. și Thaly, *Thököly*, II, pp. 577, 600.

(6) Hurmuzaki, *Supl.* I¹, p. 359, n° DXXXV.

(7) Cf. *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, I.

(8) Hurmuzaki, *Supl.* I¹, p. 360, n^le DXXXVI—VII; VI, pp. 25—26.

(9) Hurmuzaki, *Supl.* I¹, p. 361, n^le DXXXVIII—IX; IX¹, p. 423, n° DLXXVI. In acelaș timp Talman bănuià pe Brâncoveanu că transmite lui Rákóczy 100.000 de taleri; *ibid.* VI, p. 23. V. și Paul Lucas, *Voyage*, I.

(10) După un raport venețian, Hurmuzaki, IX¹, p. 423; după altul olandez, din 25 Noemvrie, la 10 Octomvrie (Iorga, *Documentele Brâncoveanu*, p. 126, nota 1).

(11) Hurmuzaki, VI, la a. 1704—5.

(12) V. Memoriile lui, II, p. 94.

La 17 Decemvrie în sfârşit, ambasadorul cereà formal Marelui Vizir să poruncească Domnului Ţerii-Româneşti a nu mai îngăduì Germanilor din Sibiiu să se aprovizioneze pe teritoriul lui, precum făcuseră acum în urmă la pasul Vâlcanului; astfel credeà el să-i facă «a murì de foame şi de mizerie». (1) Deşì Vizirul, faţă de veştile de biruinţă ale Imperialilor la Şimlău şi Cluj (2), şovăià, firmanul fu dat, cu sau fără instrucţii private, pe cari Fériol nu erà să le ştie niciodată. Agenţii, abià sosiţi, ai lui Rákóczy la Poartă, Horváth şi Pápay (3), lucraseră şi ei în acest sens. (4)

IV.

La începutul anului 1706, prin stăpânirea castelului dela Turnu-Roşu şi a celui dela Bran, Imperialii izbutiseră a tăià legăturile rebelilor cu Ţara-Românească; ambasadorul francez scrie că schimbul de scrisori nu se poate face acum decât pe calea Moldovei, unde o închidere a trecătorilor erà neasămănat mai grea şi unde Vodă Cantemir stăteà la îndemâna Rákóczyenilor. El primise pe rebelii fugari şi dăduse şi alte «semne foarte adevărate ale prieteniei sale»: Rákóczy nădăjduià chiar că va puteà strânge infanterişti iefteni între locuitorii Moldovei şi că Domnul cel binevoitor va merge până la plata soldei lor, rămâind ca banii să i se dea înapoi dela ambasada franceză, din subsidiile acordate lui de Rege. (5) Fériol numià pe Brâncoveanu, cu ură, «prieten al Nemţilor» *(cet ami des Allemands)* şi stăruià pe lângă Rege pentru scrisori cari ar fi putut aduce mazilia lui. Ambasadorul vorbià de titlul princiar pe care Impăratul îl dăduse Domnului muntean şi de averile pe cari acesta le-ar fi depus în Viena. (6)

In Martie Rákóczy se bucurà că Poarta a oprit pe Constantin Vodă de a hrănì pe Imperialii din Ardeal şi arătà că va trimite un agent al său pentru a-l îndemnà în această privinţă şi «a căutà să

(1) Hurmuzaki, *Supl.* I¹, p. 362, nº DXL.

(2) *Ibid.*, IX¹, p. 425, nº DLXXX.

(3) V. asupra lor şi *Monumenta Hungariae Historica,* XXV (Thaly, *Thököly Imre*, II), Budapesta 1873, p. 674. Cf. şi Thaly, *Tört. Naplók*, p. 374.

(4) Hurmuzaki, IX¹, la acest an; VI, p. 29 şi urm.

(5) *Ibid.*, pp. 28—9. nº. XVIII.

(6) *Ibid.*, *Supl.* I¹, pp. 364—5.

afle ce sentimente are pentru persoana sa». (1) Repede însă Fériol se încredințase că vânzarea de provizii din Țara-Românească urmează și mai departe. Bailul dădeà această asigurare la 11 Maiu (2), și cu o lună înainte ambasadorul francez arătà Vizirului că, dacă Poarta însăș se arătă prietenoasă față de Rákóczy, Brâncoveanu dă Germanilor, nu numai mijloace de aprovizionare, dar și arme și cai. (3) Până la sfârșitul anului, în convorbirile, memoriile, pamfletele lui Fériol și ale trimișilor «Craiului» ardelean, Pápay și Horváth, veniți cu daruri însemnate pentru toți puternicii din jurul Sultanului (4), se pomenesc legăturile neîngăduite ale lui Brâncoveanu cu generalul Rabutin. (5)

De fapt Domnul muntean păstrà, prin rudele sale Cantacuzinii, prin agentul său la Belgrad, strânse relații cu Imperialii. In Aprilie el le dădeà de știre că Rákóczy a cerut Tătari în ajutorul său, dar asigurà că ei nu vor fi lăsați a trece prin Țara-Românească. Corespondența germană mergeà acum în deplină siguranță pe aici. Domnul moldovean fusese câștigat și el pentru această politică — între altele și pentrucă Fériol începuse a lăudà pe Constantin Duca, mazil în Constantinopol, «om de cea mai mare nobleță, cu strămoși între Impărații greci (6)!» —, și noul trimes german Quarient luà, în toamnă, apărarea amândurora împotriva învinuirii că ajută cauza împărătească. Ba chiar se plângeà că ei lasă a trece rebeli unguri și agenți francezi, că le dau pașapoarte și că trimet arme și muniții răsculaților !

Cu adevărat, Brâncoveanu dăduse cele mai bune asigurări ambasadorului și-l liniștise ca și mai înainte în privința Tătarilor, cărora nu le-ar da cale nici într'un chip, și pentrucă «vechea rană» a trecerii lor în 1690 nu s'a lecuit încă: de curând, în 1705, o ceată de 300—400 de Nogai fusese oprită de locuitori, cărora nu li se putuse arătà un firman, și o treime din năvălitori căzuseră în luptă. (7) Dimitrie Cantemir lămurià, de altminterea, că Poarta însăș dăduse porunca de a se oprì astfel de cete «cu mâna armată și cu toată

(1) Aceste «Anale», XXXII, p. 11. Observ că scrisoarea se află și în Hurmuzaki, VI, p. 30.
(2) *Ibid.*, IX[1], p. 429, n°. DLXXXIX.
(3) *Ibid.*, *Supl.* I[1], p. 365 și urm.
(4) *Ibid.*, VI, p. 29 și urm., 148; *Fragmente*, III, p. 24 și urm. V. și aici, mai departe.
(5) Hurmuzaki, *Doc.*, *l. c.* Cf. acelaș, *Fragmente*, IV, p. 24 și urm.
(6) *Ibid.*, *Doc.*, *Supl.* I[1], p. 364, n° DXLIV.
(7) Giurescu și Dobrescu, pp. 145—6.

puterea». La 9 Noemvrie din Viena se recomandă lui Quarient să păstreze cea mai bună înțelegere cu Muntenii, creându-se și o corespondență secretă cu dânșii, ca și cu Moldovenii lui Antioh Cantemir. (1)

Avem în acest an și scrisorile lui Brâncoveanu către generali și către acest nou Trimes la Poartă. Ele arată, cum iese și din știrile de mai sus, un om cumpănit, cu multă chibzueală ferită, având față de Imperiali doar respectul cuvenit puterii, iar față de Rákóczy instinctul firesc de dușmănie care a existat totdeauna între Români și Unguri, ca națiuni.

Incă din Iulie, Quarient, ajuns la Constantinopol, scrisese lui Vodă. La 4 August acesta răspunde, din Târgoviște, cu complimente, redactate elegant în italienește de unchiul său Stolnicul Constantin. Urmează din partea ambasadorului alt «gentil foglio». La 9 Septemvrie, din Potlogi, Domnul făgăduește că va întrebuința cel dintâiu prilej pentru a-și arătă prietenia față de omul împărătesc și recunoștința pentru carăta cu șase cai pe care acesta i-o dăruise. (2) Indată după aceasta el comunică ambasadorului din Ardeal despre «rebeli», despre «perfidul Andreiaș Csáky» care, «cu aproape o sută dintre răsculații cari îl urmează, pradă țara și jăfuește vitele», căutând a câștigă aderenți prin deosebitele ținuturi, varmeghii—se zice și în italienește: «varmeghie»—; el adaugă și vești despre Tătari, pe cari nu-i va lăsă să treacă, dela «omul mieu care stă totdeauna la Belgrad». (3) In Decemvrie Vodă semnalează, în sfârșit, ivirea peste munți a grofului Pekri, «cu câtevă mii din rebelii cari îl urmează, stricând țara cu jaful și focul»; așteptă cu încredere pedepsirea acestor jăcași de către catane. (4)

V.

La începutul anului 1707, Brâncoveanu erà socotit ca un așà de sigur aderent al Imperialilor, încât Consiliul de Răsboiu înnoià po-

(1) Giurescu și Dobrescu, la anul 1706.

(2) Hurmuzaki, VI, pp. 36—7.

(3) *Ibid.*, pp. 58—9, nº XXIX.

(4) Giurescu și Dobrescu, pp. 149—51. Brâncoveanu vrea să știe dacă e adevărat că Impăratul cere o anume sumă dela Poartă și, în caz afirmativ, motivele acestei cereri. Oameni ai lui Vodă, între alții Ceaușul Corbea, trec adesea spre Brașov; aceste «Anale» XXI, p. 253—4.

runca de a fi adăpostit la nevoie, el și chiar urmașii lui, în țerile Impăratului; în deosebi trebuià să-i fie deschis Ardealul. (1) Vodă ceruse aceasta prin secretarul său Petru Griener, care rezidà acum la Viena (2), o rudă a marelui negustor sas Zaharia Griener, creditor al oștilor împărătești. (3) Corespondența lui politică, și cu Quarient și cu Consiliul de Răsboiu, urmează, cu toate marile izbânzi trecătoare ale lui Rákóczy în părțile vecine ale Ardealului, pe cari Turcii le aflară «prin Muntenia». (4) La 19 Iulie Brâncoveanu vorbià de «aplecarea lui către Casa Prea-Augustă, pe care în cele mai grele împrejurări s'a sârguit să o arăte, și a stăruit într'însa». Mai mult, după o convorbire cu Quarient, care trecuse înapoi spre Viena, el se arătà gata, fără a-și ascunde primejdia, a încheià o învoeală *(contratto)* cu cine i-ar fi trimes pentru aceasta: erà vorba de o sumă de bani pe care se declarà în stare a o plătì. Provizii s'ar puteà trimete, pe ascuns de «cunoscuții dușmani» *(noti nemici)*, dacă un om anume, Ignațiu Haan, ar veni pentru aceasta în țară, în calitate de comisar. Vodă cere știri politice din Europa și vrea să știe dacă în adevăr e vorba de o alianță între Rákóczy și Țar. (5)

In Septemvrie Haan începeà, de fapt, rostul lui de agent secret pentru provizii (6), primind dela Domn un împrumut de 10.000 de galbeni, și, la 27 Decemvrie, Vodă scrie cu privire la această misiune a comisarului. (7) Germanii se gândiau a cere Brâncoveanului și un alt împrumut, de 20—30.000 de florini. (8)

Totuș Cantacuzinii, cari începuseră a se ridicà împotriva lui Constantin Vodă, par să aibă alte sentimente și întrețin alte legături politice peste hotare. La 18 Aprilie 1707, Constantin Stolnicul Cantacuzino, care sprijinià totuș pe Haan (9), scrià, nu Imperialilor, ocrotitorii Domnului său, ci lui Laurențiu Pekri, comandantul oștirilor lui Rákóczy în Ardeal. Il numià: un vechiu și adevărat prieten, pomenià de scrisorile prin cari îi vestise, la 18 Martie, apropiata venire

(1) Giurescu și Dobrescu, *l. c.*, p. 152, n° 254; p. 153, n° 257.
(2) *Ibid.*, p. 153, n° 259.
(3) *Ibid.*, p. 167, n° 271.
(4) Hurmuzaki, VI, p. 62; Giurescu și Dobrescu, p. 213, n° 337; pp. 217—8, 219—20, 220—1; p. 269, n° 412.
(5) Hurmuzaki, VI, pp. 60—1, n° XXXII.
(6) Giurescu și Dobrescu, p. 155 și urm.
(7) *Ibid.*, pp. 165—6.
(8) *Ibid.*, p. 167 și urm., n° 271; pp. 185—6.
(9) *Ibid.*, pp. 164—5, 170.

a «Craiului» în Ardeal, cereà ştiri despre acesta; în acelaş timp dădeà alte ştiri despre afacerile turceşti şi tătăreşti, mai ales în legătură cu întărirea Benderului. (1) Din partea lui, peste un an, la 16 Maiu 1708, Spătarul Mihaiu Cantacuzino scrià în Moldova lui Mihail Mikes, care stăteà în fruntea Rákóczyenilor fugari acolo: el se îndreptăţià pentru ajutorul bănesc ce-i fusese cerut de Craiu, prin «scăderile şi strâmtorările noastre» şi se oferià să negocieze, în anume condiţii de siguranţă, un împrumut la Bucureşti. Constantin vorbià lui Mikes de afacerile altor fugari ardeleni, soţia lui Szöllösy şi a lui Samuil Köfaragas dintre Tökölyenii trecuţi cu câţivà ani înainte prin ţară. Erà vorba încă de schimbarea satului muntean Costeni, al lui Mihaiu, cu Bodolea, posesiunea ardeleană a lui Mikes (2), care se şi făcù, spre paguba lui Mihaiu, căci nu-şi putù căpătà niciodată moşia ardeleană, sechestrată dela Mikes pentru trădare. (3) Mikes căpătase, pe lângă acest sat râmnican, moşiile buzoiene: Sineşti, Rădulești şi «Geteşti», cu gropile de pâne nedeschise, şi patruspreze pogoane de vie în dealul Scăienilor, lângă Ploeşti, ba încă şi o moară, «bună şi gătită», pe Râmnic. (4) Amintim că în acelaş timp Brâncoveanu însuş ţineà ca amanet patru sate ardelene ale unui Giulay, dintre Rákóczyeni (5); ba chiar omul său Dindar le luă, fără drept, în stăpânire deplină.

La începutul anului 1708, bailul dădeà asigurarea, întemeiată pe o bună cunoştinţă a lucrurilor, că temerile Germanilor pentru un eventual atac din partea Turcilor, în fruntea Impărăţiei acestora fiind un duşman al lor declarat, Vizirul Alì Paşa din Ciorlì, sunt mai la urmă zadarnice. (6) Cererile de ajutor ale rebelilor unguri vor trebuì să rămâie fără folos, căci alte griji mişcau pe atunci lumea dela Constantinopol. Certele agenţilor lui Rákóczy între sine, bătăile formale pe cari şi le administrau, nu erau făcute de sigur ca să le ridice prestigiul. (7) Iar pierderile din Ardeal, unde castelul Gurghiului, după Deva şi Inidora, trecù în mâna Imperialilor, «izgonindu-se astfel răsculaţii, din cel din urmă adăpost al lor»,—căci, dacă ei arseră

(1) Hurmuzaki, IX[1], pp. 434—5, No DXCVIII. O lectură mai bună, în ale mele *Studii şi Doc.*, III, pp. 99—100.

(2) Hurmuzaki, IX[1], pp. 438—9.

(3) *Documentele Cantacuzinilor*, pp. 274—7.

(4) *Ibid.*, pp. 278—83.

(5) Giurescu şi Dobrescu, p. 173; pp. 174—5, n-rele 279, 282.

(6) Pentru aceste temeri v. Hurmuzaki, *Fragmente*, III, la început; cf. *Doc.*, VI.

(7) Hurmuzaki, IX[1], p. 437, n-rele DCIII—IV.

apoi Bistrița, în Decemvrie, n'o putură luà (1), — trebuià să facă sprijinirea lor de Curțile domnești din Iași și București, imposibilă. (2) Totuș îndată, în cursul acestui an 1708, Curuții încep să se miște iarăș în preajma Țerii-Românești. Ei ucid pe preoții catolici (3), răpesc pe judele dela Feldioara și sunt opriți numai în Iunie 1709 prin sosirea generalului Faber la Brașov. In vara trecută se furară unui Șcheiu 250 de boi «din Prahova» *(aus der Prahova)*. (4)

Deci, cu toate că Brâncoveanu se îngrijià și de acum înainte de corespondența imperială (5), cu toate că asigură, în Iulie, pe interpretul imperial Volde, care trecù spre Sibiiu, că e acelaș ca și înainte (6), el începe a privì și în altă parte. Comitele Alexandru Károlyi întrase în Ardeal: Nicolae Costin îi scrià, în August 1708, din Prăjești, asigurându-l că e «la tălpile Măriei Sale». (7) Noul Domn moldovean, Mihaiu Racoviță, care înlocuise pe Antioh Cantemir, făgăduià să sprijine «progresele folositoare ale bunilor vecini» și dădeà știri despre «credincioșii Măriei Sale principelui cari petrec până în ziua de azi în țara aceasta» și pe cari îi țineà bine, cu tot felul de scutiri, până la plecarea lor,—«călăuziți de iubire creștină către tot neamul unguresc». (8)

Incă dela 20 August, fiind în Târgoviște, Domnul muntean răspundeà la scrisoarea lui Károlyi, dată la 18 Iulie din tabăra dela Bonțida. Și el se învoește la propunerile cari «privesc binele amânduror țerilor, cu atât mai mult cu cât principele însuș i-a cerut-o, când trecuse prin Moldova». (9) Pe refugiați îi va țineà scutiți de dări (10), și celor ce voesc a plecà li se vor da pașapoartele de cuviință. Cere însă a nu se mai călcà pacea în dauna oamenilor săi, precum s'a făcut față de casnicul ce mergeà după cumpă-

(1) Thaly, *Tört. Naplók*, p. 377.

(2) Hurmuzaki, IX[1], p. 437, n° DCV.

(3) Astfel pe Ioan Pergauer, Iezuit, care se întorceà spre Brașov din Moldova (Nilles, p. 384).

(4) Teutsch, *l. c.*, pp. 122—3; Dück, *l. c.*, p. 317.

(5) Giurescu și Dobrescu, p. 172, n-rele 273—4; p. 174, n-rele 276, 278.

(6) Hurmuzaki, VI, p. 69.

(7) *Ibid.*, IX[1], p. 440, No. DCVII.

(8) *Ibid.*, p. 443.

(9) «Siquidem Excellentiae Vestrae principalis etiam tractu per Moldaviam idipsum a me amicabiliter postulaverit.»

(10) Pentru scutirea bucatelor «gubernatului și ale altor boiari neamiși mari», v. *Brașovul și Românii*, p. 372, scrisoarea din 13 Ianuarie 1707.

rături la Sibiiu. (1) La 3 Septemvrie asigurările în privința pribegilor erau întărite și de Stolnicul Constantin, și la aceeaș dată Vodă însuș dădeà explicații nouă. (2) In acelaș an trece prin Țara-Românească agentul rákóczyan Pápay, lăsând la Poartă pe tovarășii săi Francisc Horváth și Henter. Ce e drept, în acelaș timp noii soli ai «Craiului», Mihail Teleky, Csáky și Ioan Pap, erau primiți la Timișoara ca niște adevărați ambasadori, ca să fie apoi întâmpinați cu mai puțină favoare de alți comandanți turci: Rákóczy oferià Porții un tribut îndoit ca acel dat de Tököly. (3)

Prietenia Brâncoveanului cu căpetenia, sprijinită măcar de unii Turci, a răsculaților din Ungaria nu însemnà însă că legăturile cu generalul imperial, cu «giupânul Crihpaum», încetaseră: Kriechbaum primià vinuri din pivnițele domnești (4), și, în Noemvrie 1708, Brâncoveanu scrià Impăratului Iosif că va rămâneà și cu «ghenerariul cest nou» acelaș bun prieten și vecin îndatoritor ca și cu înaintașii lui. (5) Nici nunta, serbată la Brașov cu o pompă deosebită, a unui vechiu rival și pretendent la Tronul muntean, a vărului său, fiul lui Șerban Cantacuzino, Beizadeà Iordachi, care luă pe Luxandra, fiica lui Iordachi fiul lui Antonie Vodă Ruset (6), nu strică buna înțelegere între Domn și Imperiali: el găsì cu cale să fie reprezentat la această bucurie de familie a Cantácuzinilor din ramura lui Șerban printr'un număr de boieri. (7)

---

(1) Hurmuzaki, IX[1], pp. 440—1, No. DCVIII. — La 1707 Brâncoveanu aveà acum, dela frații Naláczy și dela Adam Székely, moșia ardeleană Poiana Mărului (*Brașovul și Românii*, p. 254, No. 6), dela fugarul Gheorghe Bánffy capătă, pentru un împrumut de 2.500 de lei, Sâmbăta-de-sus (Giurescu și Dobrescu, p. XXXV și nota 4) și primește zălog Tămașpatacul (*ibid.*; cf. Iorga, *Documente Brâncoveanu*, pp. 165—6: tot acolo pentru «locurile» dela Șomârtin și Cincul-Mic). V. și Giurescu și Dobrescu, p. 257, no. 394; pp. 323, 332.

(2) Hurmuzaki, IX[1], pp. 441—2.

(3) Acelaș, *Fragmente*, III, pp. 40—1; cf. și pp. 48—9. Pentru sosirea, în Aprilie 1706, a lui Pápay, cu Horváth, la Constantinopole; La Mottraye, *Voyages*, I, p. 378. V. mai sus, p. 9.

(4) Cf. *Brașovul și Românii*, p. 36.

(5) Giurescu și Dobrescu, p. 176, no 283.

(6) Cf. și Engel, *Litteratur der walachischen und moldauischen Geschichte*, p. 66: epitalamul lui Fronius pentru nunta, din 8 Martie 1689 *(sic)*, a lui Iordachi.

(7) *Brașovul și Românii*, pp. 87, 233—4 (unde și altă bibliografie); cf. *ibid.*, pp. 278—9.— Pentru legăturile lui Rákóczy în acest an cu Moldova, aceste «Anale», XXXII, p. 11.

VI.

Dar stăruințele franceze pentru Rákóczy încetaseră încă mai de mult (1), dăinuirea lui Károlyi în Ardeal fu numai foarte scurtă, și dela 1710 înainte «Craiul» nu mai înseamnă nimic pentru Ardeal, pe care-l părăsi în Fevruarie 1711 pentru a trece în Polonia și apoi în Apus, unde stătù până în 1717, când o corabie din Marsilia îl duse la Galipoli. Relațiile Domnilor noștri cu Imperialii se desfac deci pe alt fond decât al luptei pentru neatârnarea națională a nemeșilor unguri, a Curuților și tovarășilor lor de jafuri și de isprăvi.

De pe urma răscoalei lui Rákóczy, rămaseră însă în țerile noastre o sumă de emigrați unguri, bucurându-se până la urmă de favoarea deosebită, adeseori și de larga ospitalitate, a Românilor. Incă din 1691 se adăpostiau în Țara-Românească Francisc Gyulai, cu soția lui, Maria Kapi: la noi fu crescut fiul lor Ștefan, și fratele mai mare, Francisc, petrecù și el un timp între Români. Ei erau încunjurați în 1705, când făceau un împrumut dela Brâncoveanu, «neaducându-și destulă avere», de Ioan Bethlen și de Francisc Lugassy. (2) In Iulie 1710 un ofițer imperial găsià la bâlciul din Câmpulung—bun prilej de spionat—pe Iosif Teleky, pe Sigismund Korda, pe Andreiaș Naláczy, pe Alvinczy; cel dintâiu aveà o moșie «la trei ceasuri depărtare de Câmpulung»; cercetașul german se informă în zadar cu privire la încă un fugar, la Lugassy. (3) In Noemvrie din acelaș an erau împreună la moșia Stâlpul, pentru a fi martori la încheierea învoelii de schimb între moșii, a lui Mikes, care țineà pe Drusiana Bethlen, cu Mihaiu Cantacuzino, Ioan Bethlen, Francisc Lugassy și Samuil Biró. (4) Peste câtevà luni Brâncoveanu se rugà la Viena pentru liberarea lui Nicolae Bethlen și iertarea lui Mihaiu Mikes. (5)

Acesta petreceà pe atunci în Moldova. Își dăduse fiul în gazdă, «pentru învățătura în evlavie și litere» — «erudiendum in pietate et litteris» — la Iezuiții din Iași, cari primiau, nu numai plată, dar și eleimozine, și uneori Părinții catolici dela școală erau poftiți

(1) Giurescu și Dobrescu, pp. 228—30 și 229, nota 1.

(2) Pentru chemarea, în 1709, a agentului Brue la el, Hurmuzaki, *Supl.* I¹, pp. 369—70, nº DLIII.

(3) Giurescu și Dobrescu, p. 188, nº 305.

(4) *Documentele Cantacuzinilor*, pp. 277—83, Pentru Sigismund Szölösy, v. mai sus și Thaly, *Thököly*, II, p. 452.

(5) Giurescu și Dobrescu, p. 197.

la masă la Mikes, pe care-l intitulează în socotelile lor «binefăcătorul lor». (1)

Pentru a isprăvì cu acești Unguri oploșiți la noi, cari ar fi putut duce cu dânșii o bună amintire recunoscătoare, sau ajutați numai de noi, — Mihail Apaffy, care fusese odată principe al Ardealului, primià la 1712 dela Brâncoveanu un împrumut de 50.000 de florini pe doi ani, zălogindu-i satele Hendorf, Ernea Săsească, «Küküllö», Noul-Săsesc și «Szudal», în părțile Târnavelor, ba chiar Ibașfalăul. (2) Soția contelui Bartolomeu Ferrati, care, ca medic, jucă un oarecare rol la Curtea Brâncoveanului, dela 1708 până după 1711, și care aveà moșia Coțofănești, erà Agnes Kálnoky. (3) Fiul ei păreà mai mult Ungur decât Italian și-și mărità fata după Anton Horváth de Zsákod. (4)

VII.

In Moldova se mai află în primăvara anului 1709 și groful Pekri. (5) Nicolae Costin mai înseamnă între acești «boieri și nemiși unguri pribegiți de frica Nemților încă din Domnia lui Mihaiu Vodă, și o samă și dela Antioh Vodă», pe Mikes, care i s'a părut a fi «om de cinste», pe David Petki, pe Francisc Lázár. (6) O știre ungurească vorbește, în Noemvrie, de «mulții Curuți cari așteaptă în Țara-Românească și Moldova năvălirea Turcilor și Tătarilor pentru a se unì cu ei». (7) Ei, «communitas magnatum et nobilium transylvanorum in regno Moldaviae commorantium», scriau la 31 Martie 1711 din Roman. (8) Rugau pe Dimitrie Vodă Cantemir a-și aduce aminte de vechile și strânsele legături de vecinătate între Ardeal și Moldova, de ajutorul ce Domnii acestei țeri au dat Ungurilor în afacerile lor cu Poarta; voiau să nu se scrie în privința lor la Constantinopol și să fie lăsați a se întoarce acasă dacă vor puteà căpătà

(1) *Studii și Documente*, I—II, p. 69.

(2) *Documentele Cantacuzinilor*, p. 274, nº x; pp. 277—8, nº XII.

(3) Cf. *Istoria literaturii române în sec. al XVIII-lea*, I, pp. 40, 57, 144, 179; *Arch. istorică*, I-II, p. 54: inscripția de pe mormântul copilului lor, mort în 1711.

(4) *Ibid.*

(5) Hurmuzaki, *Supl.* I¹, p. 370, nº DLIV.

(6) P. 77.

(7) Thály, *Tört. Naplók*, p. 412.

(8) Acelaș *Tört. Kalászok*, 1603—1711, Pesta, 1862, p. 261 și urm.

iertare dela guvernul împărătesc; un firman în acest sens a și fost căpătat de ambasadorul francez. (1)

In curând, după înfrângerea lui Carol al XII-lea la Pultava și fuga din Polonia a regelui pus de dânsul, Stanislas Leszczyński, se adause la ei încă un oaspete, pentru a intrà îndată în slujba lui Rákóczy, care făceà atunci cele din urmă încercări ale lui. Iosif Potocki, Voevodul de Chiev, nu erà străin de țara și neamul Moldovenilor, fiind poate chiar unul din urmașii direcți ai lui Ieremia Movilă, prin fiica sa căsătorită în acel neam. (2) Scăpat din prinsoarea Muscalilor (3), el oferì lui Rákóczy o oaste «de Români *(Valaques)*, Tătari și dragoni, apoi trecù în Ungaria, pe la noi, la 1708, nu fără a pierde în trecătorile spre Maramureș (4) pe o seamă dintre ai săi, «spârcuiți» de cetele urmăritoare ale Rușilor, cari căutau pe Potocki, ca pe «o fiară sălbatecă, din loc în loc». Ajunse la Muncaciu și ajută pe Rákóczy a-și strânge o ultimă oștire, care făcù câtevà încercări în iarna anului 1709.

Se pretinde (5) că trupele lui Potocki, cavaleria suedeză, dragonii poloni, garda regelui Stanislas, l-ar fi silit a se întoarce înapoi tocmai când erà mai cu perspectivă urmarea luptei.

Pe când Mikes, Pekri și ceilalți pribegi se bucurau de găzduirea noului Domn moldovenesc Nicolae Mavrocordat, care «datu-li-au cărți de volnicie, și lor și oamenilor lor, să fie slobozi de toate supărările și, orice fel de traiu ar face în țară, să n'aibă nime, de spre vameși, nici de spre pârcălabi, nici o nevoie, până când Dumnezeu îi va scoate iarăși la moșiile lor» (6)—, Potocki pregătì atunci o năvălire în Moldova, pentru a puteà ajunge la regele Suediei, pe atunci așezat în marginea Benderului, în așteptarea răsbunării, pe care o dorià așà de mult, împotriva Țarului învingător. El intră pe la Câmpulungul rusesc și Vijnița, pe când Rușii îl așteptau la Colomea (7)

(1) *Ibid.*

(2) Saussure, *Levelei*, p. 146.

(3) Și un Wiszniewiecki, din familia în care Ieremia își măritase altă fată, venì atunci în Moldova; Hurmuzaki, IX, pp. 497–8, nº DCLVIII. Cf. Anexe la Amira, *Soggiorno*, *Studii și Doc.* IX, nº VIII. Cf. povestirea lui Afenduli, în Hurmuzaki, XIII, p. 60 și urm; Călătoriile lui la Mottraye și Fabrice, *Anecdotes du séjour du roi de Suède à Bender*, Hamburg, 1766.

(4) Neculce, pp. 297–8.

(5) Memoriile, II, p. 137.

(6) N. Costin, p. 77.

(7) Cf. și Neculce, p. 298.

şi aşează pe ai săi în cvartire la Cernăuţi. De aici, cu starostele de Roman, Grudzinski (1), el merse drept la Iaşi.

Boierul care-l primì în numele învăţatului Domn deprins cu ceremonialul diplomatic apusean prin funcţionarea sa ca Mare Tălmaciu al Porţii, fu însuş Nicolae Costin, corespondentul de odinioară al lui Károlyi, ales pentru aceasta ca unul ce erà bun cunoscător al limbii polone. La audienţă Potocki fu dus a doua zi, cu alaiu de seimeni şi peici: el şi cei doi ofiţeri ce-l întovărăşiau erau călări pe cai turceşti împodobiţi. Vodă-l primì în faţa Spătăriei şi-l duse în «casa cea mare», unde-i făcù loc la stânga, cea mai mare cinste după eticheta orientală. Amândoi, Domnul şi Palatinul, stătură în picioare, având fiecare «şlicele», unul cuca, celălalt pălăria, în mână. Vorbiră latineşte, discursuri solemne, apoi Potocki şi Grudzinski rămaseră în convorbire tăinuită cu Mavrocordat. In sfârşit Curtea-i văzù ieşind, petrecuţi de stăpân, până la Spătărie. Un «cal moldovenesc» fu darul pe care-l primì a doua zi oaspetele. (2)

A patra zi, el pornià spre Bender: de aici erà să meargă la Constantinopol,—unde ajunse la 24 Iunie 1710 (3), fiind socotit de unii ca pretendent la Domnia Moldovei (4),—cu Aga ce venise anume pentru aceasta, iar Moldovenii rămâneau să ţie pe cei 3.000 de oameni din Cernăuţi cu bani şi cu «ialoviţe», cu vaci grase. Străinii se coborîseră acum la Cârligătura, «cu colibi pe văi», şi cronicarul adauge cu durere: «nu rămâneà nime, nice cu bou, nice cu vacă, nice cu stup, nice cu fânaţe, nice cu pâne, că călcau ţarinile cu caii săi ce-i lăsase slobozi, neîmpiedecaţi; hăleşteiele, seci de peşti, vânându-le ei; iară tot muriau de foame şi acmù şi boală intrase într'înşii». Veniau în oraşe, se îmbătau, umblau, gata de gâlceavă, de rănire şi de omor, «cu săbiile scoase» pe uliţi. Judecătorul ce se aşezase de căpeteniile lor în Iaşi, nu-i puteà pedepsì în deajuns, şi tovarăşul ce i se adăusese, pentru asemenea judecăţi mixte, Nicolae Costin însuş, n'aveà autoritate la dânşii. Acum slujitorii, ca şi Ieşenii dintre târgoveţi, umblau cu beţe, cu «beldii» în mână, spre apărare; Hatmanul făceà poliţia. «Ce de la o vreme îi băteau şi ai noştri pe Leşi», spre marea indignare a lui Grudzinski, care rămăsese. (5)

(1) Făcut general de Rákóczy, pentru cearta lui cu Soltyk; Memoriile, II, p. 141.

(2) V. şi rapòrtul olandez, din 30 Maiu în *Studii şi Doc.*, IX, p. 47, nota 4; *Acte şi fragmente*, I, p. 307, nº 2: scrisoare a lui Bercsényi către generalul Clement.

(3) V. *Studii şi doc.*, IX: Amira, *Soggiorno*, anexe; *Acte şi fragmente*, I, pp. 308—9.

(4) *Acte şi fragmente*, I, p. 312, No. 1: raport al lui Bartholdi, din 28 Ianuarie 1711.

(5) Nicolae Costin; cf. şi *ibid.*, p. 84.

Socotelile Casei Iezuiților din Iași pomenesc între cei cari cercetară în Aprilie 1710 biserica lor pe «Palatinul de Chiev, care din Iași mergeà la Bender», și pe Grudzinski. (1) Ele adaug însă că «din pricina năvălirii musafirilor din Pultava și Ungaria și primejdiilor de furat caii și boii se țineau acasă. (2) Un mare număr de bolnavi și morți dintre acești Poloni ai lui Rákóczy se înseamnă acolo în vară; erà să moară și Iosif Soltyk, pe care Iezuiții îl califică de «magnificus dominus». Mai găsim pe Grudzinski, Duczyminski, Kaczkowski, Owienny și pe secretarul român al lui Potocki, «Pavel Banul», cari sunt pomeniți cu toții până în Iunie 1711, deci până la răscoala lui Dimitrie Cantemir și intrarea Rușilor în Moldova, cu Țarul. De răul lor primì Mavrocordat mazilia ca o ușurare. (3)

Dimitrie Vodă îi lăsă să ierneze, plătindu-le cheltuelile cu bani împrumutați dela negustorii turci din Iași; toată oastea de 3.000 de oameni se așezase acuma în oraș. Potocki, sau, cum i se mai ziceà: «Halițchi», întors dela Poartă, în ziua de 6 Noemvrie 1710, la Bender (4), cu vestea declarației de răsboiu a Porții împotriva Rușilor, îi chemase acum la Nistru, lângă Soroca, pentru a se unì cu Tătarii; porniră «mâncând satele de-au rămas pajiște» și încremeniră, mulți din ei, de frig, în cale. Cei scăpați se opriră pe lângă Nimirov, unde Voevodul Chievului își aveà moșiile. Numai spre primăvară ei porniră asupra cetății rusești Bialocierchiev. (5)

Moldova erà amenințată acum și cu vizita «Craiului Racoți», pe care Fériol (6) ar fi vrut să-l scoată iarăș la iveală. (7) Se spuneà chiar că el va comandà aripa dreaptă a oștirii Țarului. (8) In Moldova ar fi găsit doar pe cei 600 de husari și 8 talpași cari erau în vară la Camenița (9), sau pe acei cari în Martie stăteau la Roman și căutau să se împace cu stăpânirea împărătească din Ardeal, pome-

(1) *Studii și doc.*, I—II, p. 69.
(2) *Ibid.*
(3) N. Costin, p. 86.
(4) Neculce, pp. 298—9; *Documente Brâncoveanu*, p. 85; Fabrice, p. 32.
(5) *Ibid.* Pentru expediție, Fabrice, pp. 22, 53--4.
(6) El aduse pe celălalt trimes francez, Désalleurs prin Moldova; Memoriile lui Rákoczy, II, p. 143.
(7) Hurmuzaki, VI, p. 93.
(8) *Acte și fragmente*, I, p. 317.
(9) Cf. Memoriile citate.

nita «communitas magnatum et nobilium transylvanorum in regno Moldaviae commorantium». (1) Poarta erà însă hotărîtă a nu da pretext de răsboiu Imperialilor prin găzduirea lui (2): deoarece însă el ar fi mers să afle pe Ţarul, Turcii porunciră să i se oprească întrarea în ţară, astfel încât trebuì să răsbată pe alt drum la Jaworow. (3)

După lupta dela Stănileşti şi înfrângerea Ţarului Petru, «Voevodul Chiovschi», unul din biruitori (4), aveà drepturi, şi el le făcù valabile în dauna Moldovei. Unit cu un număr de Suedezi, el pregătià o năvălire în Polonia (5), apoi aşezà la Prigoreni, în Ţinutul Cârligăturii, moşia lui Neculce, pe unii din ai săi, iar pe cei mai mulţi la Cernăuţi, unde stătù şi el până în primăvara anului 1712. Erau să fie atacaţi de Hatman, cu oamenii din acele părţi, dar porunci dela Poartă, căpătate de Carol al XII-lea, făcură să fie îngăduiţi şi mai departe aceşti neplăcuţi oaspeţi (6): abià în vară Grudzinski scoase pe străinii nemiloşi. (7) Invinşi peste Nistru, ei îşi aflară însă tot la noi adăpostul. (8) Când, după aducerea cu sila a eroului suedez la Demirtaş, Poarta orânduì, în Ianuarie 1713, scoaterea cu orice preţ a Leşilor, se făcură slujbe la biserici, căci în atâta vreme ei «mâncase şi istovise tot dela bieţii ţărani» şi nu cruţau acum nici averile puternicilor. Izgonirea se făcù, de alminterea, în multe locuri foarte sălbatec, şi un Grec se lăudà că «Românii noştrii bat, prind şi scot de pretutindeni pe oamenii Palatinului de Chiev, după porunca Sultanului». (9) In zădar se încercă o apărare cu şanţuri şi întărituri de lemn la Cernăuţi: Hatmanul, Serdarul, călăraşii, pârcălabii cu ţăranii strânşi, Tătarii şi Ienicerii Hanului biruiră. (10) „Goli şi desculţi, numai câte cu un sucman rău asupră-li", trecură ultimii ostaşi ai lui Rákóczy în Ungaria ori în Polonia. (11)

(1) Thaly, *Történelmi Kalászok*, p. 261 şi urm.
(2) Hurmuzaki, *Fragmente*, III, pp. 58, 63.
(3) *Ibid.*, *Doc.*, VI, p. 90.
(4) Pentru participarea sa la luptă. v. Fabrice, p. 71.
(5) Amira, *Soggiorno*.
(6) Axintie Uricariul, p. 133 şi urm.; Neculce, p. 343.
(7) Axintie, *l. c.*
(8) *Ibid.*, p. 136.
(9) Amira, *l. c. Studii şi doc.*, IX, Apendice.
(10) Axintie şi Neculce, *l. c.*
(11) *Ibid.*, p. 143. Cf. Hurmuzaki, IX, p. 479 şi urm.

VIII.

Cu puțin timp înainte, în Iunie 1712, «Craiul» însuș trimesese la Poartă pe credinciosul său Pápay pentru a se oferì ca prinț tributar al Ardealului. (1) Bercsényi, Anton Eszterházy, Adam Vay, Forgács se purtau pe la noi. (2) In 1716 ei voiau să treacă dela Lemberg la Hotin. (3) Se credeà că Rákóczy însuș vine în vara anului aceluia cu Tătarii la Sărata pe Prut. (4)

La fiecare nou războiu între Austrieci și Turci, Rákóczyenii trebuiau să învie pentru a încercà o lovitură împotriva Imperialilor. Astfel atunci, la 1716 erà vorba de un atac al lor, prin Moldova sau prin Maramureș, asupra Ungariei-de-sus. Nicolae Mavrocordat, Domnul muntean, aduse la București pe Pápay, Francisc Horváth, Csáky, și chiar pe Talabă. Ei se îndreptară spre Hotin, de unde, supt comanda lui Bercsényi, trebuià să înceapă, și cu ajutorul Hanului, care porni pentru aceasta spre Nistru, expediția. (5) Se știe însă că în curând Mavrocordat erà prinsul Imperialilor la Sibiiu.

Și în 1717, se credeà însă în putința realizării planului. Se dădură lui Bercsényi, întors în primăvară dela Poartă, anume pentru a-și face oaste (6), 150 de pungi, făgăduindu-i-se însă o sută. Soția lui erà la Cerneți; Talabă deprindeà cu exercițiul militar pe vagabonzii strânși de generalisim, iar Francisc Horváth jucà la Adrianopol rolul de ambasador. Serascherul Regeb trebuià să ajute, cu 30.000 de oameni, năvălirea, care erà să se facă în acelaș timp pe la Bran, la Oituz și la Poiana-Stampei. Bercsényi venì, pe la Isaccea, la Giurgiu să-l întâlnească. Hanul, amândoi Domnii erau să ajute la cucerirea Ardealului.

Deși Ioan Vodă Mavrocordat, Ienachi, care înlocuise pe fratele său prins, nu dorià nimic mai puțin decât să joace rolul lui Mihaiu Viteazul, oastea rákóczyană, alcătuită din Unguri, dar și din Poloni și Rusneci, își puse tabăra la Văcărești. La Dobreni, în Vlașca, stăteau Turci și Tătarii Nuredinului. Regeb sosise la Giurgiu. Mănăstirile

---

(1) Hurmuzaki, *Supl.* I¹, p. 412, n. DCXV; Fabrice, p. 139: Suedezii nu țin în seamă pe Pápay.

(2) Hurmuzaki, VI, p. 127.

(3) *Ibid.*, p. 155, no. LXXXIII.

(4) *Ibid.*, p. 156.

(5) Acelaș, *Fragmente*, IV, p. 101 și urm.

(6) Acelaș, *Doc., Supl.* I¹, p. 436, no. DCXLII.

dela Mărgineni și Câmpulung erau să fie dărâmate ca să nu le poată garnizonà Nemții. (1) Regeb aveà 15.000, Nuredinul 4.000, iar Ungurii lui Bercsényi erau 2.000. (2) Muntenii și Turco-Tătarii erau să treacă pe la Turnu-Roșu.

Darurile lui Ienachi Vodă izbutiră a zădărnicì marele proiect (3), cu atât mai mult, cu cât Marele Vizir privià pe Rákóczy însuș, deșì, la întoarcerea-i din Franța, în Octomvrie 1717, fusese primit «ca un Craiu» (4) și erà pus în rândul Vizirilor, ca pe «un mincinos și un înșelător (5)» și se mărginià a-l recomandà Țarului și regelui Poloniei. Cererea lui de a i se da 4.000 de pungi pentru a face o oaste de 30.000 de oameni, fu respinsă. (6)

Indată aflăm însă în oastea cu care, în 1717, Mihaiu Racoviță, după ce cătanele încercară a-l prinde în chiar reședința sa, trecù în Ardeal, pe la Vama Câmpulungului, și asediè Bistrița, pe acelaș Bercsényi, «domn unguresc, și cu alți cu o seamă de Unguri ce aveà oaste». (7) El fu bătut și respins, ai lui fiind cu totul împrăștiați. Peste câtevà luni vine la Iași Eszterházy, care nu se gătise destul de răpede ca să poată luà parte la acea campanie ardeleană. (8) Aveà cu el numai 50 apoi 200 de «slujitori unguri», dați pe seama țerii. (9) Și aceștia se dovediră «oameni răi» : «multe bucate ale săracilor apucau de le mâncau, și furiș și fățiș, și spărgeau dughenile noaptea, și le jăcuiau de ce găsiau, cât venià Domnului în toate zilele să aibă gâlceavă cu dânșii». (10) Și, precum știrile despre neorânduelile și cruzimea Ungurilor și Leșilor lui Potocki ni le dă tocmai boierul care avù mai mult a face cu dânșii, Nicolae Costin, astfel despre aceste nouă suferințe ale țerii, din partea Ungurilor, vorbește tocmai acel Căminar Alexandru care erà adesea trimis să «împace» pe strașnicii musafiri. De-

(1) *Ibid.*, pp. 112—8.
(2) *Ibid.*, p. 118.
(3) Cf. *ibid.*, p. 128.
(4) Șincai (după Gebbardi), III, p. 400.
(5) Hurmuzaki, *Supl.* I[1], p. 141. Și pentru uneltirile lui Rákóczy în Ungaria, *ibid.*
(6) *Ibid.* pp. 142—3. Pentru situația lui la 1718 în tabăra turcească, *ibid.*, pp. 156—7. Pentru silințile lui după pace, *ibid.*, pp. 199—202.
(7) Muste, p. 66.
(8) Jurământul său către Rákóczy, 10 Aprilie 1717, Hurmuzaki, VI, p. 170, no. XCIX. Cf. scrisoarea aceluiaș din Adrianopol, 26 Noemvrie, *ibid.*, pp. 205—6.
(9) *Ibid.*, p. 207, no. CXXXVII.
(10) Amira, Cronica, în *Letopisițe*, III, p. 135.

oarece Eszterházy cugetase a ispiti pe Ungurii din Ardeal prin agenții săi, Moldova scăpă de dânsul. Potrivit cu cererea generalului ce comandà peste munți, el fu orânduit la Tighinea, și, după ce Pașa Ibrahim trebuì să spânzure pe câțivà din tălharii lui, fu adus în Rumelia. (1) Din parte-i, Rákóczy cereà încă 50.000 de Turco-Tătari pentru a trece pe la noi în Ardeal. (2) Ai săi așteptau ziua înaintării prin colibele turcești din Brăila și Cernavoda. (3)

La 1719, pe când Imperialii stăruiau ca Rákóczy să fie trimes în Asia ca odinioară tatăl său vitreg, Thököly, el aveà încă speranțe mari. Cereà să fie numit Domn al Moldovei și al Țerii-Românești, chiar de ar fi să puie vechili greci la Iași și București și să se lipsească de tribut. De altfel vânà și Ardealul, iar cu puțin timp înainte se gândise și la Coroana polonă. (4) La 1720 însă ai lui erau goniți din Principate, și în curând «Craiul» însuș fu dus dela Constantinopol, dar cu toată cinstea, la Silivri, apoi la Rodosto, reședința-i definitivă. (5) Agenții lui însă, Horváth, Mariaczy și alții mergeau în Rusia ori pândiau la Vidin. (6) Iar dintre Ungurii cari se plictisiau în exil, fiul lui Bercsényi strânse în Principate 150 de husari, pe cari-i duse în Franța. (7) Incă la 1723 se vorbià de planul lui Rákóczy de a intrà cu Tătari strânși la Bender, în moștenirea sa ardeleană. (8)

IX.

Regimentul lui Bercsényi apare iarăș în noul răsboiu dintre Austria și Turcia. In 1737, de Tott, tatăl cunoscutului călător, căpitan în acest regiment, căpătà misiunea pe care n'o putù îndeplinì la noi, de a face ceeace se putuse face la 1717. (9) Vestitul

(1) *Ibid.*

(2) Hurmuzaki, VI, p. 212, no. CXLII; pp. 214—5, p. 249, no. CLXXIII; p. 257: i se acordă Ienichioiu ca reședință.

(3) *Ibid.*, p. 245, no. CLXIX.

(4) Acelaș, *Fragmente*, IV, pp. 202–8, 255, 257—8, 261, 264, 273, 275, 277.

(5) *Ibid.*, p. 227 și urm.

(6) *Ibid.*, p. 238.

(7) *Ibid.*, pp. 253—4.

(8) *Ibid.*, p. 222.

(9) Acelaș, *Doc.*, *Supl.* I¹, 487, no. DCCIV. Cf. acelaș, *Fragmente*, V, pp. 17, 20 și *Revue de Hongrie*, *l. c.*, p. 184; Dadich, în Gatterer, *Beiträge*, XV, p. 266.

aventurier Bonneval formase mai de mult planul de a preface ţerile noastre într'un câmp de recrutare şi într'un lagăr al unei oştiri de 30-40.000 de oameni, care, supt comanda lui Rákóczy, ar fi fost plătită cu toate veniturile Moldovei şi Ţerii-Româneşti. (1) Acelaş fantast credeà să poată face din pretendentul îmbătrânit şi obosit un rege al Ungariei, proclamat în Buda, după care ispravă al doilea fiu al regelui ar trece, din Paris, prin Moldova în Ungaria Superioară pentru a se face prinţ ardelean. (2)

La 1734 Rákóczy, care-şi făceà mari speranţe despre partea Francezilor, trimeteà pe colonelul Mariaczy şi pe un anume «Ganko» (Iancu) la Hotin, «pentru a trece de acolo în Ungaria». (3)

La 8 Aprilie 1735 în sfârşit, se stângeà însă acela care dăduse de lucru atâtora, şi îndestul şi ţerilor noastre. Lăsă doi fii, dintre cari cel mare, Iosif, jucă un rol în legătură cu al tatălui său.

X.

In Septemvrie 1737, tânărul prinţ erà adus dela Rodosto, unde fusese întâiu găzduit, la Constantinopol, primit în audienţă de Caimacam, dăruit cu bani, şi se aşteptà chiar plecarea sa cu oastea Marelui Vizir spre Moldova, unde, din fericire, nu ajunse niciodată. (4) Totuş Bonneval, care se cereà «Serascher al Valahiei», ar fi voit mult să-l aibă cu el. (5) O serie întreagă de scrisori din ale lui Coloman Mikes privesc stările de lucruri dela Curtea munteană. (6) De fapt însă pretendentul trecù dela Cernavoda la Vidin, unde află încă 60 de Unguri, cari se adăugiră la cei din Constantinopol şi Hotin: de aici dădù el, la 3 Ianuarie 1738, manifestul său, apoi trimese trupe puţin norocoase în Ardeal şi fu rănit în luptă. Mai târziu el se adăpostià în preajma Domnului muntean Constantin Mavrocordat, care, împreună cu Ghica Vodă din Moldova şi cu Tătarii, trebuià să-l ducă în Ardeal (7),

(1) Hurmuzaki, *Supl.*, I¹, pp. 469–70, no. DCXCI.

(2) *Ibid.*, p. 491, no. DCCXLIII; *Revue de Hongrie*, p. 189 şi urm.

(3) *Revue de Hongrie*, *l. c.*, p. 45.

(4) Hurmuzaki, *Supl.* I¹, p. 508, no DCCXLIII; cf. acelaş, *Fragmente*, V, pp. 25, 65; v. şi *Merckwürdiges Leben und Thaten des Prätendenten von Ungarn und Siebenbürgen Joseph Ragoczy, von H. E. S.* Frankfurt-Leipzig, 1739, p. 79 şi urm.

(5) Hurmuzaki, *Supl.* I¹, p. 511, no CCXLVIII; Daponte, *Efemeride dace*, ed. Legrand, la 31 Ianuarie, 2 Martie, 14 Fevruarie 1738.

(6) Scrisorile lui Mikes Kelemen sunt privite ca o podoabă a literaturii maghiare. Traducerea părţilor ce ne privesc a dat-o, de curând, *Unirea* din Blaj. O analiză critică a lor urmează în Apendice.

(7) Hurmuzaki, *Fragmente*, V, pp. 77, 81; Daponte, *Efemeride*, la 16 Ianuarie 1738.

unde Petru căpitan de Câmpina răspândià proclamațiile lui. Și Mariaczy erà cu dânsul.

Se asigurà încă în Martie că el își va luà reședința de acum înainte la Iași,—unde merse din pricina ciumei—, și că Turcii i-au dat zece pungi de bani. (1)

Planul de intrare în Ardeal, prin Hațeg, nu izbutì. Nobilii înțeleși cu Rákóczy erau arestați. La Turnu-Roșu păziau pentru dânsul două regimente. O nouă încercare pe care o făcù nu izbutì și un drum la Hotin nu-i aduse nimic. Intors la Orșova, avù lângă acest oraș o ciocnire fără noroc cu Imperialii, și de aici se îndreptă spre oastea Vizirului supt poruncile căruia se puse. (2) Nu căpătă măcar cele câtevà sate în Țara-Românească», pe cari Vizirul dorià să i le asigure. (3) Rămase cu cei 200 de ostași și cu tainul său. Rostul i se închieià astfel. Căci murì la Cernavoda, de boală, când se așezà acolo cu tabăra, în toamna anului 1738. (4)

«Tot întru acelaș an 7246, la Noemvrie», scrie Neculce, care nu uità să însemne sfârșitul tânărului prinț menit a stăpânì Moldova, «murit-au Racoți, feciorul Craiului unguresc de care s'au pomenit mai sus, la Dunăre; pre carele îl pusese Turcii la Udriiu, și să fie Craiu în Țara Ungurească, dară nu i-au slujit norocirea». (5) Unii l-au crezut otrăvit de medicul său, care și fu arestat (6), alții au atribuit moartea exceselor.

Deși Ungurii tot mai cereau pe «fiul lui Rákóczy» (7), fratele său mai mic Gheorghe erà un om de petrecere, care trebuià să prefere Parisul intrigilor de ambasadori și curtenirii pe lângă Viziri în Constantinopol, ca și ostenelilor și primejdiilor vieții prin lagăre. Ultimii Rákóczyeni intrară în solda lui Mavrocordat. Cu dispariția lui Iosif Rákóczy se încheiau și atingerile noastre cu această familie, care atâta vreme a stat în fruntea elementelor celor mai vioaie din vieața ungurească.

---

(1) *Acte și fragmente*, I, pp. 352—3; cf. Daponte, la datele de 6 Aprilie, 7 și 26 Maiu 1738.
(2) Biografia germană citată, care întrebuințează și «Neue Europäische Fama».
(3) Hurmuzaki, *Supl.* I¹, p. 585; cf. VI, *ibid.*, p. 534.
(4) Saussure, p. 81.
(5) P. 405.
(6) Daponte, la 30 Octomvrie, 14 Noemvrie 1738, 5 Ianuarie, 2 Iunie 1739.
(7) Acelaș, la 14 Maiu 1739.

XI.

In legătură cu această prezență a Ungurilor la noi trebue pus de sigur și proiectul lui Constantin Mavrocordat de a alcătui o istorie a Românilor printr'unul din cărturarii Iezuiților unguri din Ardeal. Carol Péterffy din Pressburg îi fu recomandat la 1743 pentru această misiune, și el e poate acel care a tradus în latinește lauda Domnului, alcătuită de Levantinul Depasta. (1)

Erà vorba însă și de o mare istorie a țerilor noastre în latinește. Se începù întâiu printr'un șir de întrebări, la cari Péterffy trebuià să răspundă: ele priviau starea politică a țerilor noastre, a amândurora, până în veacul al XIII-lea, izvoarele pentru cunoașterea ei, Domnii sau Banii cari ar fi fost în Oltenia până la întemeierea Principatului muntean, legăturile Românilor cu Imperiul Latin de Constantinopol, aspectul cu adevărat istoric al descălecării lui Radu Vodă și Dragoș Vodă, obârșia orașelor Suceava, Hotin, Cetatea-Albă, Brăila ș. a., rostul titlului făgărășean purtat de stăpânitoii Țerii-Românești, împrejurările politice din părțile noastre în timpul propagandei celei mai vechi, din veacul al XII-lea, a Franciscanilor, drepturile episcopilor catolici din Moldova, partea lui Carol cel Mare în creștinarea Românilor și reprezentarea Bisericilor românești la Sinodul din Florența. (2) In răspunsuri: «Illustratio articulorum quorundam historicorum rem et historiam Valachorum concernentium», se atribue, în sens curat maghiar, lui Sf. Ștefan însuș întemeierea Bisericii catolice a Milcovului. (3)

Manuscriptul Kaprinai XXV al Bibliotecii Universității din Pesta, «Prodromus historiae principatus Valachiae et Moldaviae dissertatio praevia», pare a fi începutul operei celei mari a lui Péterffy, care lucrà după izvoare antice, după cărți de arheologie apusene și după un manuscript și note ale Inălțimii Sale. (4)

---

(1) Cf. Nilles, II, p. 1023 și urm.; *Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea*, I, pp. 447, 464.

(2) Cf. Sulzer, *Gesch. des transalpinischen Daziens*, II, p. 570 și urm; Engel, *l. c.*, p. 63 și urm.

(3) Aserțiunea că la Nămăiești s'ar păstrà legenda că a trecut pe acolo Apostolul Pavel (Sulzer, III, p. 571) e de pus în legătură cu spusa unor călători germani din al XIV-lea veac, că la Câmpulung se poate vedeà urma piciorului Apostolului Andreiu (*Acte și fragmente*, III, p. 1).

(4) Istoria Moldovei către principele Mavrocordat, pe care o citează o revistă ungurească (Engel, *Litteratur*, p. 67) e desigur aceasta.

In acest fragment se vede, pe lângă tendința, caracteristică pentru acel timp, de a face filologie ieftenă, dorința scriitorului de a pune în atârnare istoria noastră de aceea a Ungariei, ori dacă e vorba de Biserica Românilor, pe care, după el, Carol cel Mare însuș o întemeiază, dar Gyula, descălecătorul maghiar, o întărește, ori dacă se propune a numì partea dela 1300 până la 1627 din vieața trecutului nostru: «perioada ungurească». Altfel planul era foarte vast, cuprinzând un studiu larg al celor mai felurite izvoare și cercetarea arhivelor străine ca și a inscripțiilor aflătoare în țară. E însă, fără îndoeală, mai mult al unui Ungur decât al unui reprezentant catolic internațional. (1)

Și aceste idei sunt în relație strânsă cu concepția lui Rákóczy de a învià Ungaria vechilor regi neatârnați și de a cuprinde în ea, pe temeiul amintirilor din vremea lor, rosturile politice și culturale ale Principatelor.

In acest timp, pe lângă Carol Péterffy, Iezuiții Andreas Patay, Gheorghe Szegedy și un al patrulea petreceau în Moldova. Și Ioan Szegedy, directorul Colegiului din Cluj, și superiorul din Brașov, Iosif Türk, erau în corespondență cu Domnul. (2) Călugării unguri se îngrijeau de creșterea beizadelelor lui Constantin Vodă. Acesta voì să tipărească în tipografia «academică» a Părinților ardeleni cărți teologice românești. (3) Intors în București la 1744, Mavrocordat aveà lângă sine, nu numai pe Nicolae Roseti, conte al Sfântului Imperiu Roman și, mult timp, locuitor al Brașovului, împreună cu «contesa lui» (4), dar și pe tânărul comite Kálnoky. El căută și aici Iezuiți maghiari pentru Colegiul său latino-român (5); pe preceptorii iezuiți ai fiilor îi pierduse, căci mulțimea, întărâtată de Franciscani, concurenții Iezuiților, cari înfățișau pe noii veniți ca pe niște «francmasoni», se ridicase în vara anului 1743 împotriva lor. (6) Pe când

(1) Am dat o scurtă analiză în *Luceafărul* pe 1904; ediție separată, sub titlul de «Mărunțișuri istorice culese în Ungaria», Budapesta, 1904. Pentru lucrări săsești din acelaș timp v. Engel, *Literatur der walachischen und moldauischen Geschichte*, p. 54 și urm.

(2) Engel, *l. c.*, p. 44 (după Molnár, *Magyar Könyvtár*, III, p. 23; cf. Nilles, p. 1011 și urm., mai ales 1024 și urm.).

(3) Nilles, p. 1029: «Divinarum legum volumina valachico idiomate in typographeo nostro academico aere suo recudi».

(4) *Studii și doc.*, V, p. 54 și urm.

(5) *Archiva soc. științifice și literare din Iași*, V, pp. 549—50.

(6) Engel, *l. c.*, p. 45.

Péterffy scrià în sens unguresc istoria noastră, Szegedy, însufleţit de acelaş spirit naţional, trezit prin mişcarea lui Rákóczy, se ocupà de elementul unguresc risipit prin străinătate în lucrarea sa «Schediasma geographico-historicum, Hungaros intra et extra Hungariam degentes repraesentans».

Astfel şi după Rákóczy, reprezentanţii ideii maghiare găsiră culcuş cald şi cinste deosebită în ţerile noastre. In Iezuiţii pe cari îi designase ca veşnici aliaţi ai pretendentului testamentul bunicei lui, Sofia Báthory (1), — în lăcaşul dela Galata erà îngropat acel ce murià cu cuvinte de credinţă faţă de catolicism pe buze (2), — nu trebue să vedem, în adevăr, pe acel timp decât reprezentanţii aspiraţiilor maghiare către învierea patriei şi lăţirea hotarelor ei după tradiţiile medievale.

In Moldova ei nu văzură atâta catolici, cât săteni unguri fără cultură ungurească, şi de aceea încercară, sprijiniţi şi de Domn, a înlocui prin catolicismul de limbă maghiară vechiul catolicism tradiţional în româneşte al Franciscanilor italieni (3); de aceea se duseră la Bacău, la Roman, în Ţinutul Hotinului, primiţi de Unguri ca fraţi de neam. Astfel o clipă ţerile noastre, în cari s'a pregătit, prin cultură naţională, viitorul de neatârnare al Grecilor, Sârbilor, Bulgarilor, au servit de adăpost şi acelora cari, în cea dintâi jumătate a veacului al XVIII-lea, pregătiau, săraci, despoiaţi şi prigoniţi, *Hungari pro Deo et patria exulantes*, cum spune pecetea lor (4), Ungaria maghiară, sumeaţă şi intolerantă, de astăzi.

Tot astfel, cu trei sute de ani înainte, tot pe pământ românesc, la hotarul Moldovei, se traduceau cărţile sfinte în ungureşte, de Toma Pécsy şi Valentin Ujlaky, puindu-se altfel bazele culturii maghiare în limba naţională. (5)

Lucruri pe cari, fără să cerem vreo recunoştinţă, ceeace nu îngădue totdeauna luptele între popoare cari încearcă a-şi afirmà tot mai mult energia şi misiunea lor, nu trebue să-l uităm.

(1) Nilles, p. 907.
(2) *Ibid.*, p. 1054.
(3) *Ibid.*, p. 1025 şi notele.
(4) Thaly, *Thököly*, I, p. 509, nota.
(5) Friedrich Kainz, *Zwei alte ungarische Texte aus einer Handschrift der k. bayer. Hof- und Staatsbibliothek*, München, 1879; Horváth, Kardos şi Endrödi, *Histoire de la littérature hongroise*; prelucrare de I. Kont, Paris 1900.

APENDICE

I.

Extrait de la lettre de Monsieur P. Datlée, à Jasse en Moldavie, le 6 février 1703.

Hier ist die gewisse Nachricht bey Hofe, welche mir der Furst notificiren lasset, dass der bissherige Gross-Vizir Taltaban-Bassa abgesezet, wo nicht auch gahr stranguliret, an seine Stelle auch bereits der bekandte Reiss-Effendi oder Gross-Cantzler installiret worden. Uber dieser Mutation machet man folgende Commentarien : dass nemblich unter diesen Gros-Vizir kein Krig wider die Christenheit zu vermuthen, weil er nicht allein den letzten Frieden befordert, sondern auch an sich ein friedfertiger Mann seyn soll. Und, weil der neulich abgesezte von wiedrigen Sentiment gewesen, dieser aber, nebst dem Muffti, vor den Frieden votiret, so konne mann auss dieser Promotion schliessen was die ferme Resolution des turckischen Ministerii sey.

Der gute Furst hat unlangst, umb sich von der Brutalitet des vorigen Gross-Vizirs loss zu kauffen, 50 Beutel (N. B. Ein Beutel Geld enthalt in sich die Valeur von 500 Rdr.) mit Geld nach Adrianopel gesandt. Er ist aber so glucklich dabey dass vor wurcklicher Auslieferung des Geldes, welches eben auch dort hat geschehen sollen, die Veränderung vorgefallen.

Noch zur Zeit stehen die Tartarn an vorigen Ohrte, welche hier zu den Fursten gesandt haben, und begehren 15 Beutel mit Geld; wo nicht, so wollen sie gantz Moldau verheeren und verderben. Der Sultan Galga ist wieder bey seinen Trouppen, und weiss mann nichts anders alss dass auf ein Expedient gedacht werde wie er sich mit Reputation abziehen und seinen Frieden machen konne. Zu ihrer Befriedigung vermeinet mann wird nicht wenig contribuiren, dass der Patron von diesen Unruhen zu Adrianopel, wie vorgedacht, herunter ist; welches fur grosse Freude verursacht, desgleichen auch in ganzen turkischen Reiche, wie mann saget.

Eben an dies Moment wird mir vom Hofe Bericht zugestellet dass die Pohlen wieder die Cosaggen ein Treffen gewonnen, worin diese gantz

zerstreuert worden. Dessen gleichen dass dar Sultan Galga oder Haubt der revoltirenden Tartarn nunmehro auf die Flucht sich begeben und also gahr nichts mehr von den Tartarn zu besorgen.

P. S. Es ist nuhnmehro das tartarische Unwehsen vollig gehoben; ein jeder geht nach Hausse; der abgesezte Gross-Vizir ist dieselbe Nacht stranguliret, der Kopf abgehauen und folgenden Morgen dem Volcke gewiesen worden. Jederman ist vergnugt uber den neuen Gross-Vizir, vom *(sic)* dem mann sich viel promittiret.

(Archivele din Copenhaga, *Tyrkiet.*)

II.

Jurnalul lui Leopold de Talman, ambasador pe lângă Poartă; 1736.
Ms. 919 al Biblietecii Imperiale din Viena.

III.

Scrisoare italiană a lui Grigorie Ghica Vodă către un ambasador polon la Constantinopol; «Jassi, li 27 novembre 1737».
Biblioteca Czartorycki din Cracovia, ms. 618, fol. 907–8.

IV.

24 Iulie 1737.

.... Il commandante di Transilvania conte di Valis si trova con 24.000 huomini per far le seguenti invasioni: Il tenente-colonello Metternig marcia con un distaccamento a Queneni (1) e passa il vecchio rio alla Vallachia turchia e piglia posto in Porcett (2). Altro corpo marcia a basso de Rimesche (Râmnic), e fà un ponte nel fiume vecchio, e và ad unirsi col corpo di Metternig. Il generale Villani marcia con un regimento d'ussari et un corpo d'infanteria del regimento de Misfelin per il passo di Trespergher (3), camina al Campolongo, verso Porcett, farà un ridotto a capo di ponte per mantenere trincierato il ponte. Il generale Molen con altro distaccamento per il passo Berseces a Sitos (4), et il generale Cernin per il passo Kenenser verso la Moldavia, per veder di pigliar posto da dove si pensa far contribuire tutti quei paesi et osservare li andamenti de Turchi.

(1) Câineni.
(2) Porcești.
(3) Törzburg (Bran).
(4) Bereczk (Breţc) şi Ojtos (Oituz).

IV.

22 Septemvrie (raport al lui Toma Boldoni).

.... Di presente disfatti li due regimenti di cavalleria assaliti in viaggio per la Vallachia da Turchi, con morte di 1400 ....

(Amândouă în Arhivele de Stat din Neapole (1).)

V.

Scrisorile din București ale lui Coloman Mikes (după *Unirea*, p. 198 și urm., traducere de d. Oct. Prie).

In Iunie 1739 sosesc la București Vay, Pápay și Mikes, venind cu toții din Cernavoda. Domnul le trimete înainte oamenii săi, cu secretarul în frunte, și-i găzduește la «o mănăstire», unde și prânzesc. Mănăstirea e, neapărat, cea, cu totul nouă, a Văcărești lor, zidită de Nicolae Mavrocordat, tatăl lui Constantin Vodă. Acesta i se pare chior, ce-i dreptul, dar foarte isteț. Cu carăta domnească văd Ungurii orașul; sunt aduși și la Constantin, care eră la «casa și grădina» din marginea orașului,—aceiași Văcărești. Stă însă, ca în vreme de răsboiu, sub corturi. Și un sol rus ce merge la Vizir trece prin București. Se dau oaspeților mijloace de drum mai departe.

A doua scrisoare, datată 21 Iulie, e din Iași. Mikes a trecut prin Focșani, străbătând locuri pustii, dar nespus de frumoase, pline numai de flori. Iarăș secretar domnesc, în preajma Capitalei moldovenești, iarăș carătă, iarăș tabără și audiență. Primirea e bună, vrednică de un fost Mare Dragoman.

In a treia se oglindește plictiseala pentru îndelungata ședere în «acest oraș urît», între boierii «ca urșii», fără tovărășia măcar a lui Zay, plecat la Hotin. A vizitat câțivà Cantacuzini, cu vulturul bicefal în stemă, dar nu i s'a întors vizita și n'a fost poftit la masă; lumea dela Curte îi zice «Măria Ta». Mitropolitul—Antonie—e de o amabilitate deosebită, și pentrucă trimete rarități la masa străinilor, largă ca pentru zece oameni. Un «Pater italian» mai ține de urît la prânz pribeagului. Preoți români vede câte zece prin cârciume «în jurul butoiului». Mănăstirile sunt «prăpădite», casele, «de sat». Cu toate ușurințele de negoț, pe cari Domnii nu le țin în seamă, afacerile sunt în mâna «Jidanilor și Armenilor». Altfel, loc frumos, flori, roade, vite bune și un Cotnariu care biruește cu mult bietul vin de Pitești al Bucureștenilor.

Boieri, vreo 10 — 12 mai mari; în dregătorii, Grecii; țăranii prin păduri. In fruntea oștirii e «fratele unui cojocar grec bogat». Il recunoaștem pe acest frate al Chiurcibașei Țarigradului: e Psiolul, Ipsilanti: fiul său va fi Domn.

(1) Ghimeș.

Lumea e gata de plecare, Ruşii venind spre Hotin; Domnul porneşte, nu se ştie încotro, cu oastea: e Grigorie Mateiu Ghica. De curând a mai trecut un sol al Ţarului pe la el, spre tabăra turcească. Cu ce se poate apără Moldova? Un Paşă cu 40 — 50 de oameni stă în mijlocul a 1.500 de ostaşi ai ţerii, cari se par Ungurului «păzitori de vite». Tunurile crede el că «se pot umpleà şi cu nuci». Logofătul şi alţi doi boieri sunt Caimacami.

In August Mikes zugrăveşte Iaşul în turburare şi frică. Fuge cine poate. Jupânesele s'au ascuns în păduri. Cei doi fii domneşti—Mateiu şi Scarlat—s'au dus şi ei, Ruşii fiind în ţară. Ar voì să plece şi străinul; îl asigură Caimacamul. «De dimineaţă până seara umblă vorba de Cazaci.» Vine însă vestea că Vizirul a bătut pe Austriaci şi a luat Belgradul.

Frica e zugrăvită şi în scrisoarea din 3 Septemvrie. Averile se duc în biserici, Hotinul fiind acum al Muscalilor. La 2 ale lunii s'a întors Vodă, la 3 Mikes e primit la el. E gata a plecà, şi-i pare bine.

Astfel la 18 Septemvrie e iar în Bucureşti. Pornise din Iaşi,—pe care erà să-l lase la 7 ori 8 iarăş Domnul,—la 4, cu carătă domnească şi doi călăraşi. Turcii au fost bătuţi şi drumeţul a tot dus frica hoţilor. Iarăş câmp de flori, şi lipsă de oameni. Pe Pápay l-a aflat bine.

La 23 Octomvrie arată că fugarii ruşi pradă şi pe acolo. Domnul pleacă, şi Mikes e greu bolnav. Domnul s'a supărat pe el, că nu-l ascultă.

Apoi la 15 Martie 1740 el descrie iarna grea, începută la 18 Octomvrie. «Scumpete şi lipsă»; luptă pentru pâne; preţ mare al lemnelor; plictiseală, neprietenie: nici o poftire la prânz, şi doar Mikes, crescut în Iaşi, cunoaşte pe cutare boier încă de copil! Nici o convorbire despre Domn cu străinii; se tem.

La 22 Maiu, scriitorul ungur arată că, «de o lună», Constantin Vodă a plecat la Craiova să reocupe Oltenia, căpătată de Turci prin pace.

Peste puţin merge cu Zay la Rodosto. Pápay a murit în «acest oraş scorţos»: «şi-a sfârşit pribegia». Mai sunt în Ţară Saşi şi un Franciscan din Cic, care a trebuit să se îmbrace româneşte pentrucă Turcii îl neteziau cu ciubucul pe faţă.

Indreptări şi întregiri la istoria Românilor după acte descoperite în arhivele săseşti. I. Braşovul, de *N. Iorga* . . . . . —,50
Bărbaţii culţi greci şi români şi profesorii din Academiile de Iaşi şi Bucureşti din epoca zisă fanariotă (1650—1821), de *C. Erbiceanu.* —,50
Nichifor dascălul, exarh patriarhal, şi legăturile lui cu ţerile noastre (1580—1599), de *N. Iorga* . . . . . —,20
Datele cronicelor moldoveneşti asupra anilor de domnie ai lui Alexandru cel Bun, de *Dimitre Onciul* . . . . . —,30
Contribuţiuni la biografiile unora din cronicarii moldoveni, de *I. Tanoviceanu.* (Cu 1 tabelă.) . . . . . —,30
Despre Ungurii şi Episcopiile catolice din Moldova, de *Radu Rosetti.* —,80
Vieaţa şi Domnia lui Barbu Dimitrie Ştirbei, Domn al Ţerii-Româneşti (1849—1856). Memoriul I, de *N. Iorga* . . . . . —,30
Tom. XXVIII.—Desbaterile Academiei în 1905-6. . . . . 5.—
» *XXVIII.—Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . . 6.—
Vieaţa şi Domnia lui Barbu Dimitrie Ştirbei, Domn al Ţerii-Româneşti (1849—1856). Memoriul II, de *N. Iorga* 1,60
Cronica Bohotinului, de *Radu Rosetti* 1,60
Noţiunea valorii în istorie, de *A. D. Xenopol* . . . . . —,30
Din Nichita Acominatos Honiatul, traducere a părţilor privitoare la Istoria Asanizilor, cu introducere şi index, de *Gheorghe Murnu* 1,20
Note genealogice şi biografice despre familiile Buhuş şi Rosetti, foşti proprietari ai moşiei Bohotinul, de *Radu Rosetti* . . . . —,40
Câtevà manuscripte şi documente din ţară şi străinătate relative la istoria Românilor, de *N. Iorga.* . . . . . —,30
Cauzalitatea în succesiune, de *A. D. Xenopol* . . . . . —,50
Originile partidului naţional în România, de *A. D. Xenopol* . . —,20
» *XXIX.*—Desbaterile Academiei în 1906—7 . . . . . 6.—
» *XXIX.—Memoriile Secţiunii Istorice.* . . . . . 8.—
Cronica Vascanilor (Judeţul Suceava), de *Radu Rosetti* 1,50
Despre originea şi transformările clasei stăpânitoare din Moldova, de *Radu Rosetti* . . . . . —,70
Un boier oltean la Karlsbad în 1796—1797: călătoria lui Barbu Ştirbei în apus, de *N. Iorga* . . . . . —,20
Congresul pentru Proprietatea literară şi artistică, de *A. D. Xenopol.* . . . . . —,20
Câtevà fărâme din corespondenţa lui Alexandru Vodă Ghica, Domn şi Caimacam al Ţerii-Româneşti, de *N. Iorga* . . . . . —,20
Congresul sociologic din Londra şi organizarea militară a şcoalelor în România, de *A. D. Xenopol* . . . . . —,30
Despre censura în Moldova. I. Infiinţarea censurii de guvernul provizor rus şi funcţionarea ei sub acel regim, 1828—1834, de *Radu Rosetti* . . . . . —,40
— II. Censura sub Mihaiu Sturdza, 1834—1849, de *Radu Rosetti.* 1,50
— III. Censura cărţilor evreeşti în Moldova sub domniile regulamentare, de *Radu Rosetti.* . . . . . —,60
Neconştiutul în istorie, de *A. D. Xenopol* . . . . . —,30
Evoluţia în istorie, de *A. D. Xenopol* . . . . . —,30
Tradiţia istorică în chestiunea originilor române, de *Dimitre Onciul.* —,20
Două Zamfire, domniţe române din secolul XVI, trecute în Transilvania, de *Ioan Puşcariu* . . . . . —,30
Câtevà osbervaţiuni asupra îndatoririlor militare ale Cnejilor şi boierilor moldoveni în secolii XIV şi XV, de *I. Bogdan* . . . —,30
Contribuţii la istoria Moldovei între anii 1448—1458, de *I. Bogdan.* —,30
Evangheliile dela Homor şi Voroneţ din 1473 şi 1550, de *I. Bogdan* 1.—
» *XXX.*—Desbaterile Academiei în 1907—8 . . . . . 5.—
» *XXX.—Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . . 6.—
Despre censura în Moldova. IV. Censura sub Grigorie Ghica şi desfiinţarea ei, de *Radu Rosetti* . . . . . 1.—
Cetatea Neamţului dela podul Dâmboviţei în Muscel, de *I. Puşcariu.* —,20
Notiţă despre monetele lui Petru Muşat, de *Nicolae Docan* . . . 1.—
Lupta între Drăculeşti şi Dăneşti, de *A. D. Xenopol.* . . . . . 1.—
Contribuţiuni la studiul cronicelor moldovene (Nicolae Costin, Tudosie Dubău, Vasile Dămian), de *Const. Giurescu* . . . . . —,40
Inscripţiile dela Cetatea-Albă şi stăpânirea Moldovei asupra ei, de *I. Bogdan* . . . . . 1.—
Documentul Răzenilor din 1484 şi organizarea armatei moldovene în sec. XV, de *I. Bogdan* . . . . . 1.—
Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1898—1908 . . . . . 2.—
Tom. XXXI. — Desbaterile Academiei în 1908—9 . . . . . 5.—
» *XXXI.—Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . . 10.—
Patruzeci şi doi de ani de domnie a Regelui Carol I, de *D. Sturdza.* —,20
Un proces de sacrilegiu la 1836 în Moldova, de *Radu Rosetti* . . —,50

Analele Academiei Române L. B.

Letopiseţul lui Azarie, de *I. Bogdan* 1,60
Cum se căutau moşiile în Moldova la începutul veacului XIX. Condica de răfueală a Hatmanului Răducanu Roset cu vechilii lui pe anii 1798—1812, de *Radu Rosetti* 1,50
Originile asiro-chaldeene ale greutăţilor romane, de *Mihail C. Suţu.* —,20
Arhiva senatorilor din Chişinău şi ocupaţiunea rusească dela 1806—1812. I. Cauzele războiului. Inceputul ocupaţiei, de *Radu Rosetti* . . . . . 2.—
Negru Vodă şi epoca lui, de *Dr. At M. Marienescu* . . . . . —,50
Criminalitatea în România, după ultimele publicaţiuni statistice, de *I. Tanoviceanu.* . . . . . —,30
Arhiva senatorilor din Chişinău şi ocupaţia rusească dela 1806—1812. II. Negoţierile diplomatice şi operaţiunile militare dela 1807—1812. Amănunte relative la ambele ţeri, de *Radu Rosetti* 1,50
Unionişti şi separatişti, de *A. D. Xenopol* . . . . . —,50
Tom. XXXII. — Desbaterile Academiei în 1909—1910 . . . . . *(Sub presă).*
» *XXXII.* — *Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . . 14.—
Ştiri despre veacul al XVIII-lea în ţerile noastre după corespondenţe diplomatice străine. I, 1700—1750, de *N. Iorga* . . . . . —,50
Arhiva senatorilor din Chişinău şi ocupaţia rusească dela 1806—1812. III. Amănunte asupra Moldovei dela 1808 la 1812, de *Radu Rosetti* 1,60
— IV. Amănunte asupra Ţerii-Româneşti dela 1808 la 1812, de *Radu Rosetti* . . . . . 2,—
Despre elementele cronologice în documentele româneşti, de *N. Docan.* . . . . . —,50
Partidele politice în Revoluţia din 1848 în Principatele Române, de *A. D. Xenopol* . . . . . —,60
Studii privitoare la numismatica Ţerii-Româneşti. I. Bibliografie şi documente, de *N. Docan* 1,20
Ştiri despre veacul al XVIII-lea în ţerile noastre după corespondenţe diplomatice străine. II, 1750—1812, de *N. Iorga* . . . . —,80
Conflictul dintre guvernul Moldovei şi mânăstirea Neamţului. I. Inainte de 1 Iunie 1858, de *Radu Rosetti.* 1,60
Marele spătar Ilie Ţifescu şi omorîrea lui Miron şi Velişco Costin, de *I. Tanoviceanu* . . . . . —,50
Luptele dela Ogretin şi Teişani din zilele de 13 şi 14 Septemvrie 1602 (7111), de *General P. V. Năsturel* . . . . . —,50
Conflictul dintre guvernul Moldovei şi mânăstirea Neamţului. II. După 1 Iunie 1859, de *Radu Rosetti* 1,50
Din amintirea unui boier Moldovean din jumătatea întâi a veacului XIX, Dimitrie Ghiţescu, 1814—1878, de *A. D. Xenopol* . —,70
«Doamna lui Ieremia Vodă», de *N. Iorga* . . . . . 1.—
Sociologia şi socialismul, de *A. D. Xenopol* . . . . . —,20
Despre metoda în ştiinţe şi în istorie, de *A. D. Xenopol* . . . . —,20
Ţara Severinului sau Oltenia, de *Dr. At. M. Marienescu* . . . . . —.50